

Aviz final,

.....
(conducător științific)

DECLARAȚIE

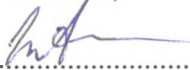
Subsemnatul/Subsemnata clător Octavian - Tuluian

candidat la examenul de disertație la **Facultatea de Teologie Romano-Catolică** în domeniul **Teologie**, programul de studii: **Patrimoniul creștin european**, declar pe proprie răspundere că lucrarea de față este rezultatul muncii mele, pe baza cercetărilor mele și pe baza informațiilor obținute din surse care au fost citate și indicate, conform normelor etice, în note și bibliografie. Declar că nu am folosit în mod tacit sau ilegal munca altora și că nicio parte din teză nu încalcă drepturile de proprietate intelectuală a altcuiva, persoană fizică sau juridică. Declar că lucrarea nu a mai fost prezentată sub această formă vreunei alte instituții de învățământ superior în vederea obținerii unui grad sau titlu științific ori didactic.

Data

11.06.2021
.....

Semnătura,

.....

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ

**SINODALITATEA ȘI COLEGIALITATEA ÎN BISERICĂ,
ÎN J.-M. ROGER TILLARD ȘI DUMITRU STĂNILOAE**
Spre o convergență între Vest și Est

Lucrare de master în teologie
Student: Octavian-Iulian NISTOR
Coordonator științific: pr. lect. dr. Emil MORARU

IUNIE 2021

CUPRINS

Sigle și abrevieri.....	4
Introducere	5
CAPITOLUL I: Sinodalitatea și colegialitatea în slujba comuniunii la J.-M. Roger Tillard	8
1. Catolicitatea euharistică a Bisericii locale în totalitatea planului divin	9
1.1. Euharistia edifică Biserica-comuniune	9
1.2. Biserica, manifestată la Rusalii, realizează și slujește planul lui Dumnezeu	10
1.3. Biserica locală, Biserica catolică a lui Dumnezeu într-un loc.....	11
1.4. Duhul Sfânt introduce Bisericile locale în <i>ephapax</i> -ul Bisericii din Ierusalim.....	13
2. Biserica locală, Biserica lui Dumnezeu structurată în simfonia darurilor lui Dumnezeu	13
2.1. Ministeriul episcopului, darul de comuniune al Tatălui.....	14
2.2. Biserica locală, Biserica celor botezați	15
2.2.1. Funcția sacerdotală a Bisericii locale.....	15
2.2.2. Funcția profetică a Bisericii locale.....	16
2.2.3. Funcția regală a Bisericii locale	17
3. Sinodalitatea și colegialitatea în Biserica lui Dumnezeu, comuniune de Biserici locale	18
3.1. Reciproca imanență între Biserica universală și Biserica locală.....	18
3.2. Sinodalitatea și colegialitatea în slujba comuniunii	20
3.3. Primatul Bisericii Romei și al episcopului său în slujba comuniunii.....	22
CAPITOLUL II: Sinodalitatea, expresie a unității și a catolicității Bisericii, la D. Stăniloae.....	25
1. Integritatea eclezială a Bisericii locale în comuniune cu Biserica universală.....	25
1.1. Biserica locală, mădular al trupului mistic al lui Cristos	26
1.2. Biserica, manifestată la Rusalii, realizează și slujește planul lui Dumnezeu	27
1.3. Catolicitatea Bisericii ca plinătate și comuniune	30
1.4. Universalitatea Bisericii	31

2. Sinodalitatea Bisericii locale.....	32
2.1. Miniștrii eclesiastici asigură viața sinodală a Bisericii	32
2.2. Originea transcendentă a ministeriului ierarhic	33
2.3. Participarea tuturor credincioșilor la <i>tria munera Christi</i>	34
3. Sinodalitatea eclezială în universalitatea planului lui Dumnezeu	36
3.1. Sinodalitatea eclezială, comuniune în Duhul Sfânt.....	36
3.2. Infaibilitatea Bisericii, garanta credinței apostolice, se manifestă prin ierarhie și Sinodul ecumenic.....	37
3.3. Catolicitatea deschisă.....	39
 CAPITOLUL III: Spre o convergență între Vest și Est	42
1. Puncte de convergență și de divergență între Tillard și Stăniloae.....	42
1.1. Sinodalitatea, sinteză între unitate și diversitate în lumina catolicității	43
1.2. Aspectul trinitar al sinodalității.....	44
1.3. Primatul între „ecleziologia euharistică” și „ecleziologia universalistă”	47
1.3.1. Ecleziologia euharistică și/sau ecleziologia universalistă.....	47
1.3.2. Necesitatea primatului.....	49
2. Sinodalitatea și autoritatea în dialogul ecumenic	50
2.1. Documentul de la Moscova (1990).....	50
2.2. Dezbaterile de la Belgrad (18-24.09.2006)	51
2.3. Documentul de la Ravenna (2007).....	52
2.4. Spre un nou înțeles al sinodalității	54
2.5. Documentul de la Chieti (2016).....	55
2.6. Sinodalitatea în magisteriul Papei Francisc	56
 Concluzie.....	58
Bibliografie	60

SIGLE ȘI ABREVIERI

<i>ICor</i>	Scrisoarea întâi a sfântului apostol Paul către Corinteni
cf.	vezi
<i>Col</i>	Scrisoarea sfântului apostol Paul către Coloseni
<i>Dt</i>	Cartea Deuteronomului
ed.	editor(i)
EDB	Edizione Dehoniane Bologna
<i>Ef</i>	Scrisoarea sfântului apostol Paul către Efeseni
<i>EncVat</i>	<i>Enchiridion Vaticanum</i> , Bologna 1985-.
eng.	engleză
<i>Ex</i>	Cartea Exodului
IBMBOR	Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
<i>In</i>	Evangelhia după sfântul Ioan
it.	italiană
<i>LG</i>	CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia <i>Lumen Gentium</i> (21.11.1964).
nr.	numărul, numerele
<i>Rom</i>	Scrisoarea sfântului apostol Paul către Romani
<i>ThDNT</i>	G. KITTEL, ed., <i>Theologisches Worterbuch zum Neuen Testament</i> , I-X, Stuttgart 1933-1979; trad. eng., <i>Theological Dictionary of the New Testament</i> , I-X, Eerdmans Printing Company, Michigan 1964-1976.
trad.	traducere
<i>UR</i>	CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de oecumenismo <i>Unitatis redintegratio</i> (21.11.1964).

INTRODUCERE

În cea de-a doua zi a Summit-ului „Inițiativa celor Trei Mări” (18 septembrie 2018) găzduit de România la Palatul Cotroceni, președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, spunea că „Europa trebuie să respire cu doi plămâni, unul de est și altul de vest. Dacă acest lucru nu se întâmplă, va rămâne fără suflare”. Desigur, discursul său a fost unul politic în vederea alcătuirii proiectelor de dezvoltare ale Europei. Prin aceasta el atrage atenția asupra pericolului la care ne predispune discrepanța ce există la nivel socio-economic între Occident și țările din Europa de Est. Discursul său îmi amintește de cuvintele Papei Ioan Paul al II-lea, cu ocazia vizitei sale în România, în 7-9 mai 1999:

Țara Voastră are înscrisă în rădăcinile ei o vocație ecumenică specială. Prin poziția geografică și prin lungă ei istorie, prin cultură și prin tradiție, România este o casă unde Orientul și Occidentul se regăsesc în dialog natural. Aici și Biserica respiră deosebit de evident prin cei doi plămâni ai săi. [...]. România – un pământ pe care Orientul și Occidentul să se poată întâlni în fraternitate. Această Românie este încredințată mâinilor voastre. Construiți-o împreună, cu îndrăzneală!¹

Această lucrare de disertație încununează studiile de master *Patrimoniul Creștin European*. Occidentul și Orientul sunt cei doi plămâni ai Europei creștine, iar cuvintele din discursul de rămas-bun ale Sfântului Părinte din aeroportul Otopeni, înainte de plecare spre Roma ne rămân ca misiune.

Una dintre temele de actualitate ale patrimoniului creștin European o reprezintă sinodalitatea și colegialitatea. Întreaga lume a fost surprinsă atunci când, la începutul pontificatului său, la prima sa binecuvântare „*Urbi et Orbi*”, papa Francisc s-a adresat celor prezenți în Piața „Sfântul Petru” din Vatican și celor care se aflau în comuniune cu el prin intermediul mijloacelor moderne de comunicare astfel: „Și acum, să începem acest drum: Episcop și popor”. Iar apoi a cerut „un favor”: „înainte ca Episcopul să binecuvânteze poporul, vă cer ca voi să îl rugați pe Domnul să mă binecuvânteze: rugăciunea poporului,

¹ Discursul Papei Ioan Paul al II-lea la plecarea din România, de la aeroportul Otopeni, 9 mai 1999.

cerând binecuvântarea pentru Episcopul lui”. În felul acesta, Sfântul Părinte recunoaște ministeriul său în darul de comuniune al lui Dumnezeu făcut întregii Biserici și face referire la dinamismul sinodal care o constituie. Episcopul este darul lui Dumnezeu făcut comuniunii ecleziale, dar invocat și confirmat de popor prin rugăciune. Episcopul începe alături de poporul său, „un drum de fraternitate, de iubire, de încredere”, un drum de comuniune în diversitatea ministerelor și a carismelor, pe urmele Mântuitorului Cristos, calea, adevărul și viața, ce străbate istoria omului. În timp ce această realitate a mersului împreună pe același drum este evocată de termenul grec „*synodos*” de la care provine conceptul de „sinodalitate”, colegialitatea descrie relația de comuniune dintre episcopi care, în virtutea ministeriului lor, sunt inserați în *ephapax*-ul colegiului apostolic.

În repetate rânduri, papa Francisc a făcut referire la sinodalitate și colegialitate. O importanță aparte, în această privință, o are Exortația sa apostolică postsinodală *Evangelii gaudium* despre vestirea evangheliei în lumea actuală. Document cu caracter universal, această exortatie manifestă receptarea stimulentei pastorale care provin din diferitele Biserici locale răspândite în întreaga lume; în acest document, Sfântul Părinte face referință de multe ori la *Propositiones* ale Sinodului din octombrie 2012, arătând în felul acesta importanța contribuției sinodale în redactarea acestui document. Apoi, tema sinodalității este introdusă deja în cadrul părții inițiale, când, în perspectiva „Bisericii în ieșire” (nr. 20) „din sine spre fratele” (nr. 179), Papa propune o „pastorație în convertire”, pornind de la parohie (cf. nr. 28), de la comunitățile de bază, mișcări și alte forme asociative (cf. nr. 29), de la Bisericile particulare (cf. nr. 30), până „la gândirea unei convertiri a papalității și a structurilor centrale ale Bisericii universale” (nr. 32). Făcând referire la importanța dialogului ecumenic, Suveranul Pontif consideră că împreună „cu frații ortodocși, catolicii au posibilitatea de a învăța ceva mai mult cu privire la semnificația colegialității episcopale și despre experiența sinodalității” (nr. 246). Așadar, sinodalitatea și colegialitatea reprezintă o constantă a pontificatului papei Francisc.

Însăși vizita istorică a Papei Francisc în țara noastră (31 mai – 2 iunie 2019) sub genericul „Să mergem împreună” este una „sinodală”. Religia creștină era numită la origine „cale” și creștinii, care-l urmau pe Cristos drept Cale, erau numiți „apartenenți la această Cale” (*Fap* 9,2). În acest sens, Ioan Gură de Aur a explicat că „biserica” era un nume „care indică o cale

comună”, și că biserică și sinod sunt „sinonime”². Așadar, cuvântul „sinodalitate” este tot atât de vechi și fundamental ca și cuvântul „biserică”.

Tema sinodalității și a colegialității a căpătat de asemenea o importanță majoră în dezbaterile actuale ecumenice, cu precădere în cel bilateral catolico-ortodox, întrucât principala problemă care împiedică realizarea comuniunii depline între cele două Biserici este modul în care se exercită autoritatea în Biserică.

Insistența papei Francisc asupra sinodalității și a colegialității în Biserică și actualitatea acestei teme în dialogul ecumenic m-au provocat să o aleg drept temă a lucrării de masterat. Iar deoarece este o temă prea vastă pentru spațiul acordat acestei lucrări, am restrâns-o doar la perspectiva a doi teologi: Jean-Marie Roger Tillard și Dumitru Stăniloae. Pentru o imagine îmbogățită de cele două tradiții vii ecleziale din Occident și din Orient asupra acestei teme, am ales un teolog catolic și respectiv unul ortodox, care au în comun pasiunea lor pentru comuniune și ecumenism. Dacă Tillard este un punct de referință în dialogul ecumenic, la teologul român m-am gândit cu referire la „favorul” inedit pe care l-a cerut papa Francisc poporului, de a se ruga pentru el. În acel moment îmi răsunau în minte cuvintele lui Stăniloae: „Transcendența divină nu-și comunică lucrarea ei mântuitoare unui credincios prin preot sau episcop ca printr-un canal închis, ci ca printr-un fir învăluit în prezența și rugăciunea poporului”.

Scopul acestei lucrări este, pe de-o parte, de a înțelege dinamismul sinodal în Biserică, la care face atât de mult referire papa Francisc, iar pe de alta, este unul ecumenic, de a cerceta diferențele complementare ce animă actualizarea sinodalității în Biserica Catolică și respectiv în cea Ortodoxă, cu speranța realizării comuniunii lor depline.

În vederea realizării acestor obiective, am pornit de la o lectură și o analiză critică a textelor privitoare la tema noastră a celor doi protagoniști, dedicând fiecărui protagonist câte un capitol, după care, în capitolul al III-lea, am încercat o analiză comparativă a lor, cu perspectiva unei convergențe. În final, am trasat modul în care a decurs dezbaterea asupra sinodalității și a autorității în dialogul bilateral catolico-ortodox în ultimii ani.

² Ioan Gură de Aur, *Explicatio in Ps*, 149

CAPITOLUL I

Sinodalitatea și colegialitatea în slujba comuniunii la Jean-Marie Roger Tillard

Comuniunea reprezintă cheia de lectură a ecleziologiei post-conciliare; însuși Sinodul extraordinar al episcopilor din 1985 confirmă această orientare fundamentală a Conciliului¹. Misterul Bisericii ca și comuniune se manifestă de asemenea în angajarea ecumenică, care, de altfel, reprezintă una dintre prioritățile centrale ale Conciliului (cf. *UR* 1).

Un împătimit al comuniunii și al dialogului ecumenic este dominicanul Jean-Marie Roger Tillard. Expresia „pasiune pentru comuniune” pare a fi cea mai adecvată pentru a sintetiza întreaga activitate a lui Tillard, atât ca teolog și profesor, cât și ca om de credință și călugăr al ordinului dominican². Opera sa teologică nu este altceva decât expresia celei mai profunde pasiuni pentru misterul de comuniune care este însăși ființa Sfintei Treimi: un Dumnezeu care se revelează omului drept comuniune între Tatăl și Fiul în unitatea Duhului Sfânt în cadrul aceluiași act de dăruire a mântuirii, al cărei conținut este tocmai comuniunea³.

Teologul dominican Roger Tillard (1927-2000) a participat la Conciliul al II-lea din Vatican ca teolog expert al episcopatului canadian. Aici, întâlnirea cu teologi anglicani, reformați și ortodocși l-a stimulat în studiul său ecumenic, devenind obiectul major al muncii sale teologice. Astfel, el a fost unul dintre primii observatori catolici oficiali la Consiliul Mondial al Bisericilor și a participat la Adunarea de la Upsala din 1968. În 1969 devine consilier al Secretariatului pentru unitatea creștinilor, iar în calitate de teolog expert face parte din diferite comisii mixte internaționale pentru dialogul teologic bilateral. În acest sens, a avut un rol decisiv în redactarea Documentului de la Lima: *Botezul, Euharistia, Ministerul*, ca și al Documentului de la Freising (Monaco) despre misterul Bisericii și al Euharistiei în lumina Sfintei Treimi, rod al dialogului catolico-ortodox.

¹ Cf. *Raport final* al Sinodului extraordinar (8.12.1985), II, C, 1: *EncVat* 9, 1800.

² Cf. D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione: liturgia ed ecclesiologia in Jean-Marie Roger Tillard*, Sapientia, Iași 2013, 89-147.

³ Cf. D. IACOBUȚ, „Osmoza dintre Biserică și Euharistie în ecleziologia lui Jean Marie Roger Tillard”, *Dialog teologic* 22 (2008) 120.

În 1995, Tillard a fost chemat să contribuie la pregătirea documentelor necesare redactării enciclicei papei Ioan Paul al II-lea *Ut unum sint* asupra dialogului ecumenic. Toate aceste activități, angajarea ca teolog ecumenic și în viața consacrată, profesor și conferențiar, configurează o viață dedicată Bisericii, pe baza pasiunii sale pentru comuniune.

1. Catolicitatea euharistică a Bisericii locale în totalitatea planului divin

În planul său veșnic, Dumnezeu a dorit să instaureze o comuniune de viață cu creatura plăsmuită de mâinile sale după chipul și asemănarea sa. Rodul păcatului însă a fost diviziunea, separarea între om și Dumnezeu. În persoana lui Cristos și prin darul Duhului Sfânt, Dumnezeu înfăptuiește mântuirea creaturii sale. Parte a acestui mister, Biserica apare drept restabilire a comuniunii lui Dumnezeu cu omul⁴. În felul acesta, pentru Tillard, mântuirea capătă numele de *koinonia*. Aceasta desemnează în limbajul neotestamentar și patristic „intrarea fiecărui botezat și a fiecărei comunități de credincioși în spațiul de reconciliere deschis de Cristos pe cruce și pe care Duhul Sfânt îl face să apară în ziua de Rusalii. Iar acest spațiu este inclus în misterul de comuniune care este însăși existența lui Dumnezeu”⁵.

1.1. Euharistia edifică Biserica-comuniune

Din această perspectivă a înfăptuirii planului lui Dumnezeu prin misterul pascal al lui Cristos, se desprinde raportul constitutiv dintre Cristos și Biserică, raport redat prin imaginea paulină a Bisericii ca trup al lui Cristos. Trupul euharistic al lui Cristos se prelungește în trupul eclezial al lui Cristos.

Tocmai prin sinaxa euharistică Biserica lui Dumnezeu izvorăște, apare într-un anumit loc. Iar Biserica universală vine din comuniunea diferitelor comunități euharistice între ele, prezidate de miniștri care sunt și ei în comuniune. Biserica lui Dumnezeu se naște, așadar, din *κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν*. Unitatea sa este manifestarea înrădăcinării sale euharistice⁶.

⁴ Cf. J.-M. R. TILLARD, „L’Eglise de Dieu dans le dessein de Dieu”, *Irénikon* 58 (1985) 21-60.

⁵ J.-M. R. TILLARD, *Église d’Églises: l’ecclésiologie de communion*, Cerf, Paris 1987; trad. it., *Chiesa di Chiesa. L’ecclésiologia di comunione*, Queriniana, Brescia 1989, 29.

⁶ J.-M. R. TILLARD, „Koinonia”, *Dictionnaire de Spiritualité* VIII, Paris 1974, 1761.

În sinaxa euharistică, Biserica se percepe ca darul de iubire al Tatălui care ia forma trupului eclezial al lui Cristos datorită revărsării Duhului Sfânt. De aceea, celebrarea euharistică este manifestarea cea mai clară a înrădăcinării Bisericii în comuniunea trinitară. Biserica asumă misiunea de a participa la misterul comuniunii lui Dumnezeu cu drama umană și devine semn și instrument al acestei comuniuni⁷.

Datorită acestei profunde înrădăcinări euharistice, Biserica, trupul lui Cristos, este comuniune de comuniuni, Biserică de Biserici⁸. Se configurează astfel o viziune a Bisericii universale drept comuniune a adunărilor euharistice locale, comuniune care se realizează la dublul nivel al participării comune la același trup al lui Cristos și al legăturii care unește ministrul cu episcopul și pe aceștia cu colegiul episcopal condus de vicarul lui Petru⁹. Ca atare, Euharistia, întrucât este „sacramentul Bisericii în act al misterului său”¹⁰, ne deschide drumul pentru a înțelege sinodalitatea, atât în interiorul Bisericii locale, cât și la nivelul comuniunii între Bisericile locale.

1.2. Biserica, manifestată la Rusalii, realizează și slujește planul lui Dumnezeu

În reflecțiile lui Tillard sunt prezente două direcții de analize ecleziologice: prima este cea deja menționată în legătura raportul original între Euharistie și Biserică, iar cea de-a doua este referitoare la evenimentul mântuitor al Rusaliilor. Este vorba de două direcții complementare care se susțin reciproc.

Evenimentul Rusaliilor reprezintă adevărata epifanie a naturii Bisericii. Biserica își are originea sa în Duhul Sfânt și în puterea lui Cristos înviat. „Celula mamă a Bisericii” ia formă prin comuniunea ce află în Duhul Sfânt legătura sa invizibilă, iar în grupul apostolic nucleul vizibil¹¹. De aceea, a intra în comuniune înseamnă a aparține misterului timpurilor escatologice, pe care grupul apostolic îl vestește cu mărturia morții și învierii Domnului. Iar

⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, „L'Église de Dieu est une communion”, *Irénikon* 53 (1980) 454.

⁸ Cf. J.-M. R. TILLARD, *Chiesa di Chiesa*, 41.

⁹ Cf. D. IACOBUT, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 102.

¹⁰ J.-M.R. TILLARD, „Les sacrements de l'Église”, în B. LAURET - F. REFOULÉ, ed., *Initiation à la pratique de la théologie*, III, Cerf, Paris 1983; trad. it., „I sacramenti della Chiesa”, în *Iniziazione alla pratica della Teologia*, III, Queriniana, Brescia 1986, 477.

¹¹ Cf. J.-M. R. TILLARD, „L'Église de Dieu dans le dessein de Dieu”, 25-27.

Biserica este înțeleasă ca iradiere a evenimentului Rusaliilor în toate timpurile și toate locurile până la deplina sa împlinire în *eschaton*¹².

Ca atare, Rusaliile reprezintă pentru Tillard atât manifestarea inițială a Bisericii, cât și izvorul permanent al său. În primul rând, teologul dominican întrevide în relatarea Rusaliilor contrariul dramei din Babel. Duhul Sfânt revărsat la Rusalii realizează comuniunea diferitelor limbi, simbol al Babelului, în înțelegerea comună a cuvântului apostolic. Făcând o paralelă între grupul celor reuniți în ziua de Rusalii și adunarea de pe Sinai la sărbătoarea Legii în focul și în tunetul unei teofanii (cf. *Ex* 19,1-25; *Dt* 9,6-15), Tillard vede în evenimentul Rusaliilor teofania noii alianțe, iar în *ekklesia* - adunarea timpului escatologic¹³, locul recreării „umanității-pe-care-Dumnezeu-o-vrea”.

În al doilea rând, evenimentul Rusaliilor, întrucât se înscrie în planul lui Dumnezeu ca un *εφόπαξ* („odată pentru totdeauna”)¹⁴, reprezintă pentru Tillard izvorul permanent al harului vieții ecleziale. De fapt, în avântul experienței Rusaliilor, Biserica lui Dumnezeu manifestată la Ierusalim este destinată să se răspândească în alte comunități de mântuire¹⁵. Aceste comunități sunt numite Biserici particulare sau locale.

1.3. Biserica locală, Biserica catolică a lui Dumnezeu într-un loc

Tillard preferă noțiunii de „Biserică particulară” pe cea de „Biserică locală”. Prima, reflectă voința de a focaliza interesul pe persoană, lăsând în umbră teritoriul căreia ea îi aparține. Dar în acest fel se uită o idee dragă conciliului și lui Tillard însuși, aceea că și culturile, tradițiile, locurile formează împreună cu persoanele trupul Bisericii.

Fiind comunitate de mântuire, Biserica penetrează locurile creației. De fapt, mântuirea privește întreaga lucrare a lui Dumnezeu și are ca obiect atât persoana umană, în realismul bogăției și al dramei sale, inseparabilă de ambientul său, de propria istorie, cultură și

¹² Cf. D. IACOBUT, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 288.

¹³ Cf. J.-M. R. TILLARD, „L'Église de Dieu dans le dessein de Dieu”, 31-32.

¹⁴ În Noul Testament, *ephapax* este un termen tehnic folosit pentru a exprima caracterul definitiv, de unicitate și singularitate a morții lui Cristos și a răscumpărării realizate prin ea (cf. *Rom* 6,10). Cf. G. STÄHLIN, „εφόπαξ”, în *ThDNT*, I, 383-384.

¹⁵ Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 23.

ereditate sociologică, cât și creația¹⁶. Biserica este în mod necesar locală, întrucât esența sa provine din întâlnirea între darul lui Dumnezeu cu omul care își trăiește existența într-un loc.

Însăși Biserica lui Dumnezeu revelată la Rusalii este pentru Tillard în mod fundamental și necesar o Biserică locală¹⁷. Instituită ca Biserica lui Dumnezeu, aceasta ia naștere într-un loc definit: Ierusalim, orașul care stă în centrul istoriei mântuirii. Acest loc reprezintă realizarea destinului uman, întrucât este imaginea cetății escatologice, a noului Ierusalim, scopul ultim al Bisericii peregrine¹⁸. Pentru aceasta, Biserica apostolică se înțelege pe sine în continuitate cu lungul drum istoric al poporului alianței¹⁹.

Deoarece plinătatea darului lui Dumnezeu prin Fiul în Duhul Sfânt este întrupată într-o comunitate concretă, Biserica din Ierusalim este în același timp locală și catolică, două caracteristici care se întrepătrund reciproc²⁰. Bisericile locale ulterioare nu vor fi adăugate Bisericii lui Dumnezeu asemenea unei extensii, a unui adaos sau a unei părți, ci, în schimb, vor intra în plinătatea harului dăruit ei în revărsarea Duhului, în „odată-pentru-toți” (*ephapax*) al Bisericii din Ierusalim, în *καίρός*-ul său²¹. Fiecare dintre aceste comunități este adevărata Biserică a lui Dumnezeu, fiind o realizare locală în care acesta din urmă se exprimă și se manifestă în mod autentic²².

În plus, pentru Tillard catolicitatea Bisericii are o conotație specifică: este euharistică²³. Aceasta înseamnă, pe de-o parte, că în Euharistie Biserica locală posedă plinătatea mijloacelor mântuirii, iar pe de alta, că sinaxa euharistică se împlinește în comuniune cu toate sinaxele celebrate în lume de-a lungul istoriei. „Trupul catolicității este acel trup dăruit, celebrat și convocat la masa Domnului”²⁴.

¹⁶ Cf. J.-M.R. TILLARD, „Le local et l’universel dans l’Église de Dieu”, *Proche-Orient Chrétien* 37 (1987) 228-229.

¹⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L’Église locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Cerf, Paris 1995, 34-42.

¹⁸ „De la Biserica locală, prezență a *ephapax*-lui Ierusalimului, la plenitudinea Ierusalimului ceresc astfel se împlinește *mysterion* (Rom 16,16; Ef 3,9) prin comuniunea creștinilor cu odată-pentru-toți al Paștelui lui Cristos”, J.-M.R. TILLARD, *L’Église locale*, 557.

¹⁹ „Acest loc [Ierusalimul] este locul plenitudinii (*katholou*) unde trecutul, prezentul și viitorul se unesc în Evenimentul Paștelui lui Cristos Isus, Mesia lui Israel, Domnul Bisericii, Mielul Apocalipsei, trimisul Tatălui pentru ca lumea să devină lumea-pe-care-o-vrea-Dumnezeu”, J.-M.R. TILLARD, „La catholicité de l’Église locale”, 212.

²⁰ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L’Église locale*, 29-33.

²¹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L’Église locale*, 40.

²² Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 24.

²³ Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chair de l’Église, chair du Christ. Aux sources de l’ecclésiologie de communion*, Cerf, Paris 1992; trad. it., *Carne della Chiesa, carne di Cristo. Alle sorgenti dell’ecclésiologia di comunione*, Qiqajon, Magnano 2006, 131; cf. IDEM, *L’Église locale*, 142.

²⁴ J.-M.R. TILLARD, *Carne della Chiesa, carne di Cristo*, 131.

1.4. Duhul Sfânt introduce Bisericile locale în ephapax-ul Bisericii din Ierusalim

Fiind comunitatea în care economia mântuirii atinge momentul său de plinătate, Biserica din Ierusalim devine purtătoarea plinătății, a integralității (*katholou*) darului lui Dumnezeu²⁵. Toate celelalte Biserici născute în dinamismul misionar al Duhului nu se adaugă aceleia de la Ierusalim, ci conform logicii comuniunii, intră în plinătatea darului lui Dumnezeu deja prezent în ea²⁶. În acest sens, Tillard poate afirma că există un singur Cuvânt, cel apostolic primit în Tradiția vie, un singur minister, cel apostolic la care se asociază prin impunerea mâinilor, un singur Botez, acela al Rusaliilor, o singură Euharistie, aceea a lui Cristos pascal cu apostolii săi, neîncetat făcută prezentă. Prin urmare, se poate spune că există o singură Biserică, cea apostolică a Ierusalimului²⁷.

Tillard folosește intuiția augustiniană a omogenității între trupul euharistic și trupul eclezial pentru a explica cum Biserica lui Dumnezeu este multiplă, dar nu multiplicată²⁸. „Așa cum nu există adiție de Euharistie, în mod analogic, nu există adiție de Biserici, ci îmbrățișare a tuturor comunităților locale în *ephapax*-ul Rusaliilor”²⁹.

2. Biserica locală, Biserica lui Dumnezeu structurată în simfonia darurilor lui Dumnezeu

Fiecare Biserică locală reprezintă pentru Tillard un dar divin făcut umanității rănită de păcat. Prin acest dar, Dumnezeu face ca umanitatea să participe la comuniunea sa trinitară și să instaureze între cei care mai înainte erau divizați o comuniune fraternă. Însăși Biserica are o structură comunională. Orice minister sau carismă trebuie mereu privită în funcție de această „simfonie” a lor, de exercitarea lor armonioasă în vederea binelui comun³⁰.

²⁵ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 34.

²⁶ Cf. D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 345.

²⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, „La catholicité de l'Église locale”, *Revista Catalana de Teologia* 18 (1993) 212.

²⁸ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 75.

²⁹ J.-M.R. TILLARD, „La catholicité de l'Église locale”, 212.

³⁰ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 147-148.

2.1. Ministeriul episcopului, darul de comuniune al Tatălui

Comuniunea este darul Sfintei Treimi. Episcopul face parte din acest dar, întrucât primește responsabilitatea grijii acestei comuniuni, pe care o exercită „în numele lui Cristos și al Tatălui său”³¹. Biserica este sub episcopatul Tatălui, unicul și indivizibilul episcop al tuturor, care supraveghează lucrarea împlinită de Cristos în Duhul³². Episcopul este chemat să fie transparentă a acestui episcopat al Tatălui, așa cum s-a întâmplat în ministeriul însuși al lui Isus Cristos³³.

În *Septuaginta* cuvântul *episkope* traduce ebraicul *paqad*, care indică vizita lui Dumnezeu, evenimentul care pune comunitatea în prezența lui Dumnezeu. Din moment ce evanghelia după Luca descoperă în venirea lui Cristos vizita supremă a lui Dumnezeu (cf. *Lc 19,44*), ministeriul episcopului în Biserica sa locală devine acela de a face trimitere la evenimentul lui Isus Cristos, în care poporul sfânt a fost pus în prezența Tatălui³⁴.

Episcopul veghează asupra memoriei mărturiei unice și irepetabile a apostolilor. Datorită acestei unicități, corpul episcopal nu poate substitui colegiul apostolic, ci doar să presteze un serviciu vicarial³⁵. În schimb, episcopii se succed pentru ca în evoluția culturilor și în diversitatea contextelor, Biserica să rămână ancorată în adevărul generației apostolice.

Totuși, episcopul trebuie să exprime această memorie într-o manieră creativă. De fapt, fidelitatea și creativitatea sunt două roade ale Duhului Sfânt datorită cărora integritatea credinței poate asuma diversitatea umanului³⁶.

Episcopul este ministru în comuniune și nu poartă singur înaintea lui Dumnezeu responsabilitatea Bisericii sale. Ca atare, *diakonia* episcopului nu se exercită în izolare, ci se află în inima unei comuniuni ministeriale unde prezbiterii și diaconii au un rol esențial³⁷. Ministeriul episcopului este cel care recapitulează celelalte două ministere oferite prin impunerea mâinilor și de aceea se bucură de plinătate, înțeleasă ca împlinire și nu ca izvor, întrucât ministerele în Biserica locală nu emană de la episcop, ci de la Duhul Domnului³⁸.

³¹ J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 199.

³² Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 160-166.

³³ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 164.

³⁴ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 170.

³⁵ J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 211-216.

³⁶ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 176.

³⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 196-197.

³⁸ J.-M.R. TILLARD, „Ministère ordonné et Sacerdoce du Christ”, *Irénikon* 49 (1976) 165.

Fiind ministeriul comuniunii și comuniune de ministere³⁹, *diakonia* episcopului se poate concepe și exercita doar dacă este inserată în comuniunea Bisericii locale. Ca atare, episcopul amintește Bisericii că nu poate exista un trup eclezial fără cap, în timp ce Biserica locală amintește episcopului său că nu există cap fără trup⁴⁰.

Dependența ministeriului episcopal de Biserica sa se precizează în faptul că ea, odată fondată, precedă ministrul său. În acest sens, scaunul episcopal are o profundă semnificație ecleziologică deoarece, rămânând același din generație în generație, este în mod simbolic purtător de credință, de tradiție și de legătură vitală cu ereditatea apostolică a unei Biserici locale determinate⁴¹. Deci, pe de-o parte, episcopul cere de la Biserica locală întreaga sa tradiție, iar pe de alta, Biserica locală cere episcopul și, prin intermediul lui, semnul originii sale în darul lui Dumnezeu.

2.2. Biserica locală, Biserica celor botezați

Bisericii locală trăiește prin intermediul tuturor credincioșilor săi⁴². Biserica locală este Biserica tuturor celor botezați uniți de demnitatea de a participa la *tria munera Christi*. „În Duhul Dumnezeului Treime, Biserica trăiește din comuniunea între credincioșii hirotoniți și ceilalți credincioși, la triplul registru în care Cristos o face părtașă la funcția sa sacerdotală, profetică și regală după relația sa cu Tatăl”⁴³.

2.2.1. Funcția sacerdotală a Bisericii locale

La sinaxă, Biserica locală trăiește după identitatea sa cea mai profundă întrucât toți împreună celebrează: episcop, prezbiteri, diaconi, credincioși⁴⁴. Toți aceștia, diferiți în funcțiile lor, sunt egali și solidari în darul lui Dumnezeu primit în comuniunea trupului și a sângelui lui Cristos. Există un unic și indivizibil act euharistic, acela al lui Cristos, inseparabil de trupul său eclezial. Acțiunea specifică *in persona Christi et Ecclesiae* a

³⁹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 200.

⁴⁰ Cf. D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 377.

⁴¹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 222-225.

⁴² Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 302-365.

⁴³ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 310.

⁴⁴ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 256.

ministrului hirotonit nu este deasupra sau în afara întregului, ci există în vederea actului sacerdotal al întregului și în el se actualizează⁴⁵. De fapt, episcopul prezidează la „concelebrarea” întregii Biserici locale.

Pentru a descrie această comuniune activă și a demonstra faptul că ministerul însuși are nevoie de alte funcții ecleziale, Tillard folosește imagini ca simfonie, sinergie, osmoză sau simbioză. Ele ne vorbesc despre interdependența și solidaritatea lor în darul lui Dumnezeu, întrucât „o simfonie vrea *niște* voci, o sinergie *niște* dinamisme diverse, o osmoză *niște* substanțe diferite, o simbioză *niște* organisme diferite”⁴⁶.

Raportul de comuniune profundă între episcop și Biserica sa locală exprimat în Euharistie trebuie să se prelungească și să se actualizeze în ansamblul relațiilor care țin viața sa cotidiană. „Unirea întregii comunități cu el [episcopul] aparține deci ordinii *mysterion*, nu ordinii juridice. Această unire exprimată în Euharistie care se prelungește și se actualizează în ansamblul relațiilor «pastorale» de a învăța, de a conduce, de viață sacramentală”⁴⁷. Ca atare, ministerul cu rolul său specific apare astfel inseparabil de comuniunea eclezială: „nici Biserică locală fără minister; nici minister fără Biserică”⁴⁸.

2.2.2. Funcția profetică a Bisericii locale

Tillard consideră că dinamismul comunional al sinaxei se traduce pe planul profetic al Bisericii locale în principal în osmoza între *sensus fidelium* și ministerul memoriei apostolice. *Sensus fidelium* este rodul prezenței în fiecare botezat al simțului credinței. Acesta din urmă este o consecință a prezenței Duhului Sfânt într-o viață fidelă evangheliei și este descris ca flerul, instinctul sau intuiția care permite să distingi ceea ce este în armonie cu Cuvântul lui Dumnezeu de ceea ce se îndepărtează⁴⁹. Simțul credinței există în creștini întrucât ei participă, prin Duhul Sfânt și datorită Botezului, la realitatea profundă a trupului eclezial⁵⁰.

⁴⁵ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 153.

⁴⁶ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 149.

⁴⁷ J.-M.R. TILLARD, „L'Église de Dieu est une communion”, 460.

⁴⁸ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 158.

⁴⁹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 314-315.

⁵⁰ Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 132.

Sensus fidelium se naște din exprimarea din partea celor botezați a ceea ce *sensus fidei* le inspiră. *Sensus fidelium* nu trebuie totuși confundat cu *consensus fidelium* și nici cu adunarea convingerilor de credință a celor botezați luați fiecare în parte. El se poate contura ca exprimare din partea celor botezați a conștiinței Bisericii, trupul lui Cristos, ca răspuns la situația lor concretă⁵¹.

Relația care se stabilește în interiorul Bisericii locale între *sensus fidelium* și ministeriul memoriei este de natură simbiotică. Prin urmare actul specific al magisteriului episcopal este așezat în interiorul lui *sensus fidelium* al întregii Biserici⁵².

2.2.3. Funcția regală a Bisericii locale

Biserica locală trăiește din sinergia tuturor *christifideles*, laici și miniștri ordinari împreună. Acest dinamism comunional trebuie să se actualizeze și la nivelul funcției regale a poporului lui Dumnezeu, care privește responsabilitatea pentru drumul Bisericii și pentru misiunea sa în lume. Pentru Tillard, dinamismul sinodal este modalitatea specifică prin intermediul căreia Biserica locală exercită această funcție⁵³.

În Biserica locală deciziile sunt rodul unui parcurs comunitar (*syn-hodos*, drum comun) de-a lungul căruia întreaga comunitate se simte activă, respectând desigur funcțiile proprii înrădăcinate în Botez, iar pentru unii, în sacramentul ordinului. Sinodalitatea desemnează în interiorul Bisericii locale osmoza sau „*circuminsesio* între egalitatea care cere participarea tuturor și diversitatea de responsabilități sau de competențe în interiorul acestei egalități și a acestei participări”⁵⁴.

Între instituțiile de tip sinodal ale Bisericii locale – sinodul diecezan, consiliul pastoral diecezan, consiliul pastoral parohial – cel care actualizează în manieră mai adecvată dinamismul sinodal este cu siguranță sinodul Bisericii locale⁵⁵. Preocuparea principală a sinodului este discernământul calității evanghelice a comunității ecleziale⁵⁶.

În sinteză, Biserica locală este *koinonia* și pentru aceasta întreaga sa viață se desfășoară într-un dinamism comunional.

⁵¹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 314.

⁵² Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 134.

⁵³ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 332.

⁵⁴ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 326.

⁵⁵ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 333-361.

⁵⁶ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 356-357.

3. Sinodalitatea și colegialitatea în Biserica lui Dumnezeu, comuniune de Biserici locale

Pentru Tillard, nu există Biserica lui Dumnezeu fără Bisericile locale⁵⁷. Iar în fiecare dintre ele se pot recunoaște trăsăturile esențiale ale Bisericii apostolice din Ierusalim sculptate în substratul specific ambientului lor uman. Totuși, Bisericile locale nu pot exista în izolare, într-o autoreferențialitate sterilă. În mod necesar, o Biserică locală este în comuniune cu toate celelalte răspândite în lume și adunate de Duhul Sfânt în același har al Rusaliilor. Comuniunea Bisericilor locale se concretizează în celebrarea aceleiași Euharistii, în proclamarea aceleiași credințe apostolice și în a fi păstorite de episcopi inserați în același minister apostolic și uniți cu episcopul Romei. Iar aceasta deoarece însuși sensul tradițional al catolicității privește plinătatea darului divin împreună cu integralitatea timpurilor și a locurilor umane îmbrățișate de această plinătate⁵⁸.

În parcursul nostru în înțelegerea sinodalității și a colegialității în Biserică, în cele din urmă analizăm raportul între Biserica universală și Biserica locală, dinamismele relaționale existente între Biserica drept *corpus ecclesiarum* și Biserica locală, prin urmare și specificitatea Bisericii locale a Romei și a episcopului său.

3.1. Reciproca imanență între Biserica universală și Biserica locală

Pentru Tillard, Biserica apostolică din Ierusalim, comunitate a reconcilierii escatologice, este în același timp locală și universală⁵⁹. Pe de-o parte, ea manifestă plinătatea harului Rusaliilor în identitatea istorică și culturală a locului său. Pe de alta, ea este universală, în sensul că harul pe care îl constituie este destinat să treacă dincolo de limitele sale geografice și culturale și să se actualizeze în toate locurile lumii⁶⁰. Harul mântuirii, care transcende diferențele provenite din „pământul” uman, „nu se întâlnește niciodată într-o stare pură,

⁵⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, „La catholicité de l'Église locale”, 208.

⁵⁸ Cf. D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 398.

⁵⁹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 36-37. Această opinie a lui Tillard diferă de pronunțarea cu autoritate a Congregației pentru Doctrina Credinței în Scrisoarea *Communio notio* (28.05.1992), pentru care la Rusalii nu este încă posibil să se distingă realitatea universală de cea particulară și unde Biserica apare ca Biserică universală de la care descind celelalte Biserici.

⁶⁰ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 76.

abstractă”⁶¹. Astfel, noțiunea de „universalitate” este corelată cu cea de „localitate” într-un raport de simultaneitate.

Tillard regăsește simultaneitatea între Biserica universală și Bisericile locale în LG 23, unde se afirmă că Bisericile particulare sunt „*ad imaginem Ecclesiae universalis formati in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica existit*”. Înainte de toate teologul dominican observă că textul nu intenționează să susțină proveniența Bisericilor locale din Biserica universală, ci faptul că Duhul formează în ele unica Biserică pe care din eternitate Dumnezeu a proiectat-o în planul său⁶². Dumnezeu formează concret *Catholica* nu prin intermediul adunării tuturor Bisericilor locale, dar făcând-o prezentă în fiecare dintre ele. Astfel, Biserica lui Dumnezeu există concret în Bisericile locale și pornind de la fiecare dintre ele. „Odată ce există *Catholica* există Bisericile locale, căci nu există *Catholica* înainte ca Dumnezeu să facă să se nască cel puțin o Biserică locală”⁶³.

Întrucât universalitatea este atributul planului divin etern care va fi pe deplin realizat atunci când Biserica lui Dumnezeu va îmbrățișa în gloria Ierusalimului ceresc mulțimea imensă a celor mântuiți, în viziunea lui Tillard, doar împlinirea escatologică a planului lui Dumnezeu, adică cetatea sfântă, poate primi cu titlu deplin calificativul de Biserică „universală”.

Cu alte cuvinte, *exousia* mântuitoare, al cărei loc de exercitare deplină (după adevărul său integral și totalitatea mijloacelor de har, deci după al său *katholou*) este Biserica vizibilă, se desfășoară chiar și dincolo de frontierele acesteia [...]. Doar Cetatea sfântă, escatologică, va putea să poarte calificativul de Biserică *universală*⁶⁴.

Așadar, Biserica în existența sa istorică concretă se descoperă ca actualizare și instrument, adică *sacramentum*, al acestui plan până la consumarea sa deplină escatologică. În plus, prezența de *semina Verbi* dincolo de frontierele vizibile ale Bisericii, arată că aceasta din urmă este în slujba universalității lucrării lui Dumnezeu și nu poate să-și aproprie în manieră exclusivă eficacitatea universală a Cuvântului⁶⁵.

⁶¹ J.-M.R. TILLARD, „L’Universel et le local. Réflexion sur l’Église universelle et Églises locales”, *Irénikon* 60 (1987) 32.

⁶² Cf. J.-M.R. TILLARD, „Eucaristía: sacramento de la catolicidad”, *Anamnesis* 7 (1994) 99.

⁶³ J.-M.R. TILLARD, „Église catholique où Église universelle?”, *Cristianesimo nella storia* 16 (1995) 357.

⁶⁴ J.-M.R. TILLARD, „Église catholique où Église universelle?”, 343.

⁶⁵ Cf. D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 403.

Biserica ia naștere simultan ca Biserică locală și catolică, întrucât există în mod concret în comuniunea universală a Bisericilor locale. În plus, natura euharistică a Bisericii, adică inserarea sa în Cristos prin sinaxă, garantează corelarea originară între Biserica locală și Biserica universală:

Deoarece trupul euharistic este cu adevărat trupul Domnului care asumă în sine totalitatea credincioșilor, fiecare celebrare euharistică pune în comuniune cu Biserica întreagă. Biserica universală este immanentă Bisericii locale în comuniunea trupului euharistic. Iar, corespunzător, Biserica locală care celebrează memorialul Domnului este în mod sacramental comuniune a Bisericii în totalitatea sa, o totalitate care îmbrățișează toate timpurile, „de la dreptul Abel”, toate locurile, toate situațiile⁶⁶.

Prin urmare, în lumina realizării planului divin la Rusalii și a sinaxei euharistice, Tillard înțelege că Biserica universală și Bisericile locale reprezintă două dimensiuni ale aceleiași *Catholica*.

3.2. Sinodalitatea și colegialitatea în slujba comuniunii

Simultaneitatea între Biserica universală și Bisericile locale este în strânsă legătură cu modul în care Tillard concepe fie raportul de comuniune între Bisericile locale, adică sinodalitatea lor, fie comuniunea între episcopii Bisericilor locale, adică colegialitatea lor. Relația de simultaneitate între local și universal arată că punctul de apartenență pentru a surprinde toate dinamismele interecleziale este *communio ecclesiarum*⁶⁷. Prin urmare, colegiul episcopal nu este de conceput separat de Bisericile locale, ca un aparat administrativ al Bisericii universale, ci în strânsă dependență de comuniunea Bisericilor. Acest colegiu se regăsește în identitatea sa în interiorul sinodalității, înțeleasă ca forma instituțională fundamentală care concretizează comuniunea Bisericilor locale.

Catholica Ecclesia Dei există istoric ca o Biserică de Biserici, comuniune de comuniuni, iar ceea ce contează pentru comuniunea între membri unei Biserici locale, în mod analogic contează și pentru raporturile între Bisericile locale⁶⁸. Un exemplu emblematic al acestui lucru este pentru Tillard dinamismul sinodal.

⁶⁶ J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 37-38.

⁶⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 394-397.

⁶⁸ Cf. J.-M.R. TILLARD, „L'Église de Dieu est une communion”, 461-462.

Dacă acest dinamism ia în interiorul Bisericii locale forma sinergiei ministerelor și a slujirilor de comuniune, când este vorba de comuniunea Bisericilor locale răspândite în lume forma sa concretă este colegialitatea episcopală. Aceasta din urmă reprezintă relația de comuniune între episcopi ce derivă din comuniunea universală a Bisericilor locale și de aceea reprezintă instituționalizarea sinodalității interecleziale. Prin urmare, episcopii nu se reprezintă pe ei înșiși, ci propriile Biserici locale, făcându-se purtători ai integralității trăirii lor ecleziale⁶⁹. Tillard este atent să sublinieze densitatea teologică a colegialității, înrădăcinând-o în natura euharistică a comuniunii ecleziale: „Comuniunea Bisericilor și colegialitatea episcopilor fac referință una la cealaltă. Identitatea radicală a tuturor sinaxelor euharistice fondează această corelație esențială”⁷⁰.

Corpul episcopal își are originea în darul pe care fiecare episcop l-a primit cu plinătatea sacramentului ordinului. Prin hirotonirea episcopală se primește carisma Duhului pentru slujirea unei Biserici locale determinate și, în același moment, se primește responsabilitatea episcopului pentru întreaga Biserică, pe care o exercită în comuniune cu toți episcopii⁷¹. Așadar, corpul episcopal nu se constituie prin adunarea membrilor, ci prin intermediul comuniunii tuturor într-un unic episcopat. Unicul trup eclezial este corelativ unicului corp episcopal, și viceversa⁷².

O dimensiune ulterioară fundamentală a colegialității episcopale este apostolicitatea sa. Duhul Sfânt asociază ansamblul episcopilor care prezidează Bisericile locale cu colegiul apostolilor, unicul martor al credinței. Astfel, inserați în *ephapax*-ul grupului apostolic, episcopii formează un corp episcopal care are responsabilitatea fundamentală de a asigura comuniunea Bisericilor cu Biserica apostolică din Ierusalim⁷³.

Colegialitatea episcopală exprimă și slujește sinodalitatea eclezială în mod deplin în conciliu ecumenic, întrucât sunt acte specifice și plene ale solidarității și responsabilității colegiale⁷⁴. Cu toate acestea, modalitatea mai comună de a exercita colegialitatea

⁶⁹ Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 253.

⁷⁰ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 395.

⁷¹ Cf. J.-M.R. TILLARD, „L'Église de Dieu est une communion”, 462-463.

⁷² Cf. J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 249.

⁷³ Cf. J.-M.R. TILLARD, „L'Église de Dieu est une communion”, 462.

⁷⁴ Tillard consideră că după ruptura între Occident și Orient nu mai este posibilă reunirea tuturor reprezentanților *oikumene* creștine și de aceea devine mai adecvată expresia lui Paul al VI-lea de „conciliu general” ale Bisericii Occidentale, cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 238.

actualmente sunt conferințele episcopale și sinoadele episcopilor. Tillard insistă și asupra rolului patriarhiilor ca un instrument prin care se actualizează coeziunea episcopală.

3.3. Primatul Bisericii Romei și al episcopului său în slujba comuniunii

Datorită dependenței episcopului de Biserica sa locală, primatul episcopului Romei depinde de scaunul său apostolic⁷⁵. Biserica Romei, ca celelalte Biserici locale, este inserată de Duhul Sfânt în *ephapax*-ul Bisericii Rusaliilor, iar datorită martiriului sfinților Petru și Paul primește „primatul primului scaun episcopal (*prima sedes*), acela al Bisericii apostolice care posedă ceea ce Irineu numea *potentior principalitas*”⁷⁶. Primatul Bisericii Romei este legat astfel de apostolicitatea sa, sau de faptul că, fiind locul prin excelență al mărturiei apostolice supreme, a devenit punct de referință prin autenticitatea credinței apostolice. De fapt, credința mărturisită în primul rând de Petru și mai târziu răspândită între popoare de Paul și-a găsit expresia cea mai elocventă la Roma cu martiriul lor, sigiliul absolut al mărturiei evanghelice⁷⁷. Prin urmare, funcția primațială a Bisericii Romei are rolul de a înscrie fiecare Biserică locală în comuniunea de credință și de mărturisire apostolică a apostolilor Petru și Paul. Astfel, ea ține locul de *centrum unitatis* care garantează și face efectivă comuniunea între Biserici.

Primatul Bisericii Romei în sânul comuniunii Bisericilor determină primatul episcopului ei în interiorul colegiului episcopilor⁷⁸. Tillard arată că proeminența Bisericii Romei și a episcopului său este inseparabilă de primatul lui Petru în sânul colegiului apostolic. Petru este primul pentru credința mărturisită, pentru sarcina de a confirma frații și pentru aceea de a asigura unitatea Bisericii. Acum, episcopul Romei este cel care trebuie să actualizeze în raportul său cu colegiul episcopal primatul lui Petru în nucleul apostolic⁷⁹.

⁷⁵ Cf. J.-M.R. TILLARD, „L’Universel et le local. Réflexion sur l’Église universelle et Églises locales”, 32.

⁷⁶ J.-M.R. TILLARD, *L’Évêque de Rome*, Cerf, Paris 1982; trad. it., *Il Vescovo di Roma*, Queriniana, Brescia 1982, 84.

⁷⁷ Cf. J.-M.R. TILLARD, *L’Église locale*, 516.

⁷⁸ Cf. J.-M.R. TILLARD, „Dialogue autour d’une thèse sur «Le primat de l’évêque de Rome»”, *Cristianesimo nella storia* 13 (1992) 198.

⁷⁹ „Credința mărturisită de el nu este diferită de aceea a fraților săi apostoli. Primatul său este într-adevăr acela al lui *primus inter pares*, un *primus* într-adevăr *primus* (și nu în mod simplu un titlu onorific), iar pe de altă parte *pares*, care sunt într-adevăr *pares* și nu derivă de la el puterea și misiunea lor: acestea le mărturisește doar Duhul Domnului. Primul (*protos*) nu îi asimilează pe ceilalți”, J.-M.R. TILLARD, *Il Vescovo di Roma*, 130.

După cum ceilalți episcopi sunt mai degrabă vicari ai apostolilor decât succesorii lor, episcopul Romei nu poate fi succesorul lui Petru, nici în ceea ce privește calitatea sa de mărturisitor al învierii și nici a rolului pe care martiriul său l-a jucat în formarea Bisericii Romei. *Ephapax*-ul mărturisirii și autoritatea lui Petru, anexată Bisericii Romei, se actualizează în istorie prin vicarii săi care se succed la *sedes*. În analogie cu Euharistia unde, prin intermediul memorialului, evenimentul fondator nu se repetă, ci se actualizează sub semnele celebrării, Tillard consideră că prin episcopul Romei mărturia lui Petru se perpetuează⁸⁰. Întrucât este vicar al lui Petru, episcopul Romei primește de la Duh funcția de a fi „*memoria* lui Petru pe scaunul său apostolic”⁸¹. În vederea memorialului se înțelege că permanența ministeriului lui Petru în vicarii săi este în vederea permanenței Bisericilor în harul Bisericii Rusaliilor condusă de Petru și de cei unsprezece. În același mod, dacă sarcina lui Petru este de a manifesta și de a perpetua Biserica în comuniunea realizată de Duhul și actualizată în Euharistie, episcopul Romei „nu este cel de la care pornind se edifică Biserica lui Dumnezeu, ci cel care consimte la ministerul «fraților și coepiscopilor» săi”⁸².

În acest sens, comuniunea cu el este necesară pentru ca fiecare Biserică locală să fie păstrată în acest bine comun al Bisericii lui Dumnezeu care este *ephapax*-ul Rusaliilor:

Misiunea sa principală [a Bisericii Romei și a episcopului său] constă în a garanta recunoașterea mutuală a Bisericilor și, în mod fundamental, menținerea trăsăturilor Bisericii Rusaliilor în fiecare dintre ele. Astfel, ea devine păstrătoarea comuniunii, o comuniune care se împlinește în și prin însăși Bisericile locale, nu prin intermediul vreunei autorități care o transcende. Întrucât comuniunea nu se creează în jurul Romei, ci datorită Romei⁸³.

Prin urmare, responsabilitatea primațială a episcopului Romei se inserează în coresponsabilitatea colegiului episcopal, iar puterea sa nu o substituie pe cea a episcopilor, din contră o afirmă și o apără. „*Exousia* episcopului Romei este într-o *sinergie*, după cum *potentior pincipalitas* a Bisericii sale este în comuniunea Bisericilor”⁸⁴. Tillard delimitează

⁸⁰ Cf. J.-M.R. TILLARD, *Il Vescovo di Roma*, 110-111.

⁸¹ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 526.

⁸² J.-M.R. TILLARD, *Il Vescovo di Roma*, 138.

⁸³ J.-M.R. TILLARD, „Risposta alla relazione di J. Komonchak”, în H. LEGRAND, ed., *Chiese locali e cattolicità. Atti del Colloquio internazionale di Salamanca (2-7 aprile 1991)*, EDB, Bologna 1994, 465; citat în D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 423.

⁸⁴ J.-M.R. TILLARD, „Rome dans la communion des Églises locales”, *Nicolaus* 18 (1991) 245; citat în D. IACOBUȚ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 425.

astfel conținutul primatului ca acela de *principium unitatis fidei et communionis* care „departe de a dubla sau a sufoca responsabilitatea episcopului local, garantează în schimb adevărata dimensiune: o așază în *koinonia* Bisericilor”⁸⁵.

Principiul de subsidiaritate îndepărtează riscul real al unei centralizări în exercitarea puterii în dauna fiecărei Biserici locale. „Subsidiaritatea vrea să permită la maximum exercitarea carismelor personale și comunitare, acolo unde necesitățile binelui comun nu cer ca autoritatea superioară să intervină în numele competenței sale proprii”⁸⁶.

Lectura în cheie episcopală și euharistică a ministerului episcopului Romei reprezintă calea indicată de Tillard pentru o exercitare cu adevărat comunională a primatului petrin. Ca *centrum unitatis* este primul și supremul custode al sinodalității între Biserici și al colegialității episcopale. În lumina prezidării euharistice, autoritatea episcopului Romei nu este o putere de dominare, ci de slujire în sinergia ministerelor, într-o unitate în pluralitate.

⁸⁵ J.-M.R. TILLARD, *Il Vescovo di Roma*, 236.

⁸⁶ J.-M.R. TILLARD, *L'Église locale*, 362.

CAPITOLUL II

Sinodalitatea, expresie a unității și a catolicității Bisericii, la Dumitru Stăniloae

Un alt împătimit al comuniunii, însă de data aceasta din Biserica Ortodoxă, este preotul Dumitru Stăniloae (1903-1993). Atât natura omului, cât și cea a Bisericii este, pentru teologul român, una comunională. Însăși mântuirea ia forma inserării omului în comuniunea de viață a Sfintei Treimi.

Întrucât manifestă deschiderea față de lucrarea Duhului iubirii și al comuniunii, dialogul ecumenic are pentru Stăniloae o importanță majoră. În acest sens, a participat la colocviul organizat între 13 și 14 noiembrie 1970 de Fundația *Pro-Oriente*, unde a prezentat un raport pe tema ministeriului petrin din perspectivă ortodoxă. În 1982, în cadrul întâlnirii catolico-ortodoxe din Monaco, a prezentat documentul dedicat „misterului Bisericii și al Euharistiei în lumina Sfintei Treimi”, în calitate de membru al Comisiei mixte pentru dialogul Catolico-Ortodox. În plus, Stăniloae a dezvoltat pe plan local o activitate intensă de aprofundare a temelor puse în discuție de dialogul ecumenic. Profesor de teologie la Universitățile din Sibiu și București, s-a remarcat pe scena teologică internațională prin diferite conferințe ținute în universități de prestigiu din Occident, precum cele din Friburg, Geneva, Tübingen, Bonn, Paris, Oxford, New York, Detroit, Washington, Chicago, etc.

Nașterea dialogului ecumenic pe tema modelului unității vizibile a Bisericii și implicit a sinodalității ei, spre sfârșitul anilor '60, găsește în Dumitru Stăniloae protagonistul teologiei ortodoxe române. Pentru a favoriza o lectură comparativă asupra subiectului nostru, voi urma o structură asemănătoare celei din capitolul precedent.

1. Integritatea eclezială a Bisericii locale în comuniune cu Biserica universală

Scopul dialogului ecumenic este refacerea unității între diferitele confesiuni creștine, adică încorporarea efectivă a Bisericilor creștine în unicul Trup mistic al Domnului. În acest

sens, tema „Bisericele locale și Biserica universală”, fiind deosebit de importantă în vederea recunoașterii unicei Biserici a lui Dumnezeu în fiecare dintre Bisericele locale, a fost recomandată pentru studiu Consiliului Ecumenic al Bisericilor de către a V-a Adunare generală de la Nairobi, în 1975. Apoi, aceasta a constituit o preocupare de bază în mediul ortodox în ceea ce privește relația între catolicitate și etnicitate. În urma acestor cercetări, s-a ajuns la concluzia că Bisericele locale reprezintă expresia unității creștine în diversitatea locurilor umane. După cum unicul trup al lui Cristos asumă întreaga umanitate în diversitatea locurilor și a timpurilor, tot astfel Biserica, trupul său îndumnezeit extins în umanitate, este unică în universalitatea sa.

1.1. Biserica locală, mădular al trupului mistic al lui Cristos

Pentru Stăniloae, Biserica se înscrie în planul veșnic al lui Dumnezeu. Omul poartă în sine legătura de comuniune după chipul și asemănarea Sfintei Treimi. Însă aceasta, slăbită în urma păcatului, este restabilită în cei care se unesc prin credința în Cristos, devenind Trupul său mistic. Ca atare, Biserica reprezintă „economia lui Dumnezeu: realizarea și dezvoltarea planului de a reuni pe toți oamenii în Cristos, iar prin ei a întregii lumi”¹. Prin Întruparea sa, adică prin faptul că Ipostasul divin a asumat chipul uman, Cristos a devenit „capul trupului, al Bisericii” (Col 1,18) și prin aceasta și-a început lucrarea de recapitulare în sine a tuturor creaturilor divizate din cauza păcatului.

În calitate de cap al Bisericii, Cristos este „izvorul pururea curgător al vieții dumnezeiești și al harului din ea, al Sfântului Duh care din Hristos curge neconținut în Biserică, fiind ca un fel de suflet al trupului”². Tocmai prin această legătură cu Cristos-capul se constituie Biserica. Prin participarea la misterul pascal al Domnului, fiecare credincios își întipărește în ființa sa starea de sacrificiu și cea de înviere, fiind astfel introdus în comuniunea divină. De fapt, „numai prin jertfă, predându-ne lui Dumnezeu, dărâmăm zidurile care ne închid în mărginirea noastră și intrăm în comuniune deplină cu Dumnezeu și cu semenii”³.

În acest fel, persoanele individuale unite în Cristos nu sunt destinate uniformizării, ci sunt chemate să se împărtășească din viața divină dezvoltându-și potențialitățile proprii. La fel,

¹ D. STĂNILOAE, „Economia dumnezeiască”, *Ortodoxia* 21 (1969) 6.

² D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, *Studii Teologice* 16 (1964) 185.

³ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, IBMBOR, București 1997, 139.

în Biserica universală se realizează unitatea trupului în diversitatea mădulelor prin același Duh. Deoarece Biserica se naște și se menține ca Trup mistic al lui Cristos în comuniunea sinodală a mădulelor sale prin Duhul Sfânt, ea este „un întreg organic, un organism, sau un corp spiritual, o plenitudine care are totul, iar acest tot, această plenitudine e prezentă și eficientă în fiecare din mădulele ei, din actele ei, din părțile ei”⁴.

În acest sens, Biserica locală este un mădular al Trupului mistic al lui Cristos, ce îl are pe Cristos întreg cu toate darurile lui mântuitoare și îndumnezeitoare, în măsura în care rămâne în întregul trupului. În felul acesta, sinodalitatea se manifestă printr-o împreună-lucrare armonioasă a mădulelor în unitatea trupului mistic al lui Cristos.

1.2. Biserica, manifestată la Rusalii, realizează și slujește planul lui Dumnezeu

În perspectiva economiei mântuirii, instituirea Bisericii reprezintă, după Stăniloae, „al cincilea act” al lucrării mântuitoare. Primele patru acte - Întruparea, Răstignirea, Învierea și Înălțarea lui Isus Cristos - au avut rolul de a pune fundamentul mântuirii în trupul uman al lui Cristos. Cu instituirea Bisericii, în calitate de „Trup mistic al Domnului în Duhul Sfânt”, se realizează împlinirea mântuirii, deoarece în acest moment „toți cei ce cred primesc pe Cuvântul ca ipostas fundamental, prin trupul Său extins în noi. Prin aceasta se sădește și în ei sfințirea și începutul învierii, aflate în trupul lui Hristos, sfințire și început de înviere care sunt dezvoltate prin colaborarea lor cu Hristos”⁵.

Biserica, prezentă virtual în trupul lui Cristos, începe să existe real odată cu revărsarea Duhului Sfânt în ziua de Rusalii⁶, deoarece numai din acest moment trupul glorificat al Domnului începe să sălășluiască în oameni. În acest fel, revărsarea Duhului Sfânt reprezintă

actul de trecere de la lucrarea mântuitoare a lui Hristos în umanitatea Sa personală, la extinderea acestei lucrări în celelalte ființe umane. Prin Întrupare, Răstignire, Înviere și Înălțare, Hristos pune temelia Bisericii în trupul său. Prin acestea Biserica ia ființă virtual. Dar Fiul lui Dumnezeu nu s-a făcut om pentru Sine, ci pentru ca din trupul Său să extindă mântuirea ca viață dumnezeiască în noi. Această viață dumnezeiască, extinsă din trupul Său în credincioși, e Biserica. Această viață iradiază din trupul Său ridicat la deplina stare

⁴ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 186-187.

⁵ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 129.

⁶ Vorbind de instituirea Bisericii, Stăniloae găsește ezitantă poziția teologului ortodox I. Karmiris, care afirmă că Biserica a fost instituită juridic de Isus pe Cruce, când omenirea a fost reconciliată cu Dumnezeu. Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 130, nota 1.

de pneumatizare prin înălțarea și așezarea lui de-a dreapta Tatălui, în suprema intimitate a infinității vieții și iubirii lui Dumnezeu îndreptată spre oameni⁷.

În acest sens, limbile de foc, apărute în ziua de Rusalii, sunt văzute, pe de-o parte ca un semn care manifestă voința lui Cristos de a extinde puterea sa divină și sfințenia naturii sale umane asupra întregii creații, pentru a reconcilia astfel cu sine în Duhul lumea divizată din cauza păcatului, iar pe de alta voința ca în această unitate să se mențină identitatea fiecărei persoane⁸.

Evenimentul Rusaliilor se află la antipodul turnului Babel, ca simbol al diviziunii. În ciuda diversității limbilor se formează o „gândire comună” drept legătură a comuniunii. Pentru aceasta se poate spune că „tocmai prin aceasta ia ființă Biserica: prin nașterea unei gândiri comune unitare între cei ce vin la credință și între Apostoli, datorită faptului că această gândire comună înseamnă totodată o trăire comună în aceeași realitate a vieții dumnezeiești a lui Hristos”⁹.

Această „gândire comună” a acelor care intră pentru a face parte din Biserică nu trebuie înțeleasă ca o uniformizare a lor. Menținerea diversității limbilor este un simbol al acestei unități în diversitate. Dar în mod mai direct, scrie autorul nostru, unitatea în diversitate a membrilor Bisericii se exprimă prin diversitatea darurilor pe care ei le primesc de la Duhul lui Cristos.

Același Duh îi ține pe cei înzestrați cu daruri deosebite, în legătură. Cel ce primește un dar deosebit are nevoie de darul celuilalt, pentru a valorifica darul său și a se completa cu ceea ce el nu are și el contribuie cu darul său la valorificarea darului unui altui credincios și-l completează pe acela¹⁰.

Datorită diversității darurilor primite, membrii Bisericii sunt dependenți nu doar de același Duh, dar și unii de alții. Duhul Sfânt, unind membrii Bisericii în trupul lui Cristos, realizează nu doar comuniunea între ei, dar descoperă în fiecare conștiința apartenenței la

⁷ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 129-130.

⁸ Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 135-136.

⁹ D. STĂNILOAE, „Natura sinodicității”, *Studii Teologice* 29 (1977) 608.

¹⁰ D. STĂNILOAE, „Sfântul Duh și sobornicitatea”, *Ortodoxia* 19 (1967) 37.

ceilalți, conștiința că propriul dar are nevoie de darurile celorlalți, că darul său este pentru ceilalți¹¹.

Întrucât sunt persoane, Cristos și Duhul Sfânt nu sunt statici, ci au dorința de a se comunica tot mai mult¹². Prin întruparea sa, Cristos s-a unit odată pentru totdeauna cu umanitatea. Înălțat la cer, el vine continuu în inimile credincioșilor, mădularele trupului său mistic. Tot astfel, Duhul este prezent în Biserică, dar se revarsă continuu de la Tatăl prin Fiul. Așadar, Biserica este, pe de-o parte, purtătoarea Duhului lui Cristos, iar, pe de alta, îl invocă continuu.

Biserica ia ființă astfel și se menține în Hristos prin Duhul Sfânt, Care se pogoară la Rusalii și rămâne în ea, dar și vine continuu în ea, cerut prin rugăciune și prin ferire de păcate, așa cum și Hristos care e în ea rămâne și sporește în ea, sau ea sporește în El, tot prin rugăciune și prin ferirea de păcate. Ca cel ce rămâne, Duhul Sfânt totuși nu e static, precum nici Hristos nu static ca cel care rămâne. Nu se poate spune că numai în venirea lor se arată mișcarea lor și ridicarea Bisericii mai deplin în Ei. Unde este Duhul Sfânt și Hristos, nu e lipsă de viață. Ei îndeamnă mereu inimile ca să-I ceară să vină și mai mult. Cei îmbrățișați nu sunt statici în îmbrățișarea lor, ci chiar în ea este impulsul de a se îmbrățișa și mai strâns. Numai acolo unde cineva nu-și mai trăiește credința, rămânerea Duhului și a lui Hristos are un caracter static. Dar în acest caz rămânerea este mai mult o virtualitate, decât un fapt viu și actual¹³.

De fapt, apostolii l-au primit mai întâi în mod parțial pe Duhul Sfânt în seara Învierii (cf. *In* 20,22-23). Această posesie parțială a Duhului îi făcea să îl invoce și mai mult și pentru aceasta s-au reunit în rugăciune în ziua de Rusalii. Fără Duhul, subliniază Stăniloae alături de Ioan Crisostomul, „Biserica nu s-ar fi născut, iar dacă Biserica există, acesta este semnul că în ea este prezent Duhul Sfânt”¹⁴.

¹¹ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità, espressione dell'unità e della cattolicità della Chiesa in Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, (Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Theologiae Pontificiae Universitatis Gregoriana), Roma 1999, 260-261.

¹² Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 135.

¹³ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 134-135.

¹⁴ IOAN CRISOSTOMUL, *In Sanctam Pentecostem*, hom. 1. Faimoasă este și expresia sfântului IRINEU: „*Ubi Spiritus Sanctus, ibi Ecclesia et omnis gratia, et ubi Ecclesia, ibi Spiritus Sanctus*”, *Adversus haereses*, III, 24, 1. Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 135.

1.3. *Catolicitatea Bisericii ca plinătate și comuniune*

Datorită plinătății prezenței lui Cristos și a Duhului Sfânt în ea, Biserica este catolică. Pentru a explica semnificația termenului „catolic”, Stăniloae apelează la teologul ortodox bulgar, S. Țankov. Acesta din urmă înțelege prin *καθολική* un întreg care nu-și schimbă ființa când este împărțit, ca de exemplu focul, marea, scânteia. Bisericii, încă din primele secole, i s-a dat atributul de catolică în baza experienței că

această comunitate este „un întreg, o plenitudine sfântă și totodată o unitate desăvârșită, cu alte cuvinte sfânta comuniune generală”, umplută în întregime cu puterea aceleași iubiri a lui Cristos. Cristos în toți membrii Bisericii și în toate Bisericile locale ca principiu unificator, făcând pe toți și pe toate părți organice și nedespărțite ale Bisericii celei una¹⁵.

Stăniloae notează că, în timp ce catolicitatea semnifică, pentru catolicism, universalitatea Bisericii, iar pentru anglicanism, integralitatea doctrinei, pentru ortodoxie ea reprezintă participarea activă a tuturor credincioșilor la bunurile spirituale ale lui Cristos, în spirit de comuniune deplină. În acest fel, sensul ortodox nu exclude, ci include celelalte două sensuri ale catolicității și astfel „această comuniune ar îmbogăți cu atât mai mult pe fiecare, cu cât ar cuprinde mai mulți membri, dacă e posibil pe toți creștinii și pe toți oamenii. Ea este, la nivel ideal, universalitatea atât ca dimensiune extensivă, cât și intensivă”¹⁶.

Numai adevărul integral al lui Cristos este capabil să răspundă la multiplele exigențe ale acestei universalități extensive și intensive, iar acest adevăr nu poate fi actualizat în toate potențele sale decât de mintea și de viața tuturor creștinilor, fiecare comunicând celuilalt experiența sa și fiind îmbogățit de experiența celorlalți, într-o perfectă comuniune. În sensul deplin al cuvântului, catolicitatea este „rodirea activă de către toți creștinii, în deplină comuniune, a întregii comori de adevăr și viață aduse de Hristos”¹⁷.

Prin urmare, cuvântul „sobornicitate” poate exprima mai bine acest triplu sens al catolicității, deoarece semnifică implicarea a cât mai multe persoane (sensul extensiv), al lor împreună-consiliu (sensul intensiv) în toate problemele care îi interesează pe toți

¹⁵ S. ZANKOV, *Die Katholizität der Kirche*, 793-804, citat în D. STĂNILOAE, „Sinteză ecleziologică”, *Studii Teologice* 7 (1955) 283.

¹⁶ D. STĂNILOAE, „Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox”, *Ortodoxia* 19 (1967) 516.

¹⁷ D. STĂNILOAE, „Coordonatele ecumenismului...”, 516.

(integralitatea doctrinei). Sobornicitatea și apostolicitatea sunt imanente: fără apostolicitate, sobornicitatea nu are sens, iar fără sobornicitate, mărturia apostolică nu poate fi deplin cunoscută și valorificată, nu poate dezvolta toate valențele umane¹⁸.

În acest sens, sinodalitatea, ca și catolicitatea, reprezintă pentru ortodoxie o unitate în diversitate sau diversitate în unitate, ambele forme fiind utilizate împreună.

Sinodalitatea sau sobornicitatea implică sensul Bisericii ca întreg organic-spiritual și prin aceasta se apropie de înțelesul adevărat al termenului „catolică”, fără să-l exprime direct. Adică sinodalitatea sau sobornicitatea exprimă poziția și lucrarea complementară a membrilor Bisericii, ca într-un corp adevărat, nu cauza ei, cum o exprimă termenul „catolică”¹⁹.

Dacă catolicitatea Bisericii constă în faptul că în fiecare mădular al ei are toată viața Bisericii, această integralitate reflectată în fiecare se manifestă și în responsabilitatea pe care fiecare o are pentru credința Bisericii întregi, deci în sinodalitatea ei²⁰.

1.4. Universalitatea Bisericii

Biserica locală se bucură de integritate eclezială întrucât se află „în trupul general în care suflă același Duh, așa cum în fiecare mădular din trup e întreaga viață a trupului, dar numai până ce este în trup”²¹. Fiecare Biserică locală este universală în potență, „având să devină universală în act, numai în ambianța și comuniunea cu toți și cu toate, fără a înceta să rămână ea însăși”²². În același timp, după cum un mădular nu este o „parte” a întregului organism, tot astfel Biserica locală nu este o parte a Bisericii universale

Bazându-se pe această analogie a trupului, Stăniloae afirmă, pe de-o parte, că Biserica locală este Biserică deplină, dar numai întrucât rămâne în Biserica universală, iar, pe de altă parte, Biserica universală nu poate să existe, în principiu, fără Biserica locală, după cum trupul nu există înaintea membrilor sale, nici mădulele înaintea trupului, ci amândouă încep să existe împreună. Când s-a născut prima comunitate creștină la Ierusalim, acesta era deja un organism întreg, dar când s-au născut celelalte comunități, acestea aveau nevoie de

¹⁸ Cf. D. STĂNILOAE, „Coordonatele ecumenismului...”, 517.

¹⁹ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 186.

²⁰ Cf. D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, 204, nota 57.

²¹ D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, *Ortodoxia* 18 (1966) 191.

²² D. STĂNILOAE, „Sfântul Duh și sobornicitatea”, 46.

unitatea organismului pe care îl constituiau, iar organismul avea nevoie de ele²³. „E aci ceva asemănător omului singular în cadrul comunității. Fiecare are în sine tot ce e uman, întreaga esență umană. Dar acest uman poate dăinui și se poate dezvolta numai în cadrul umanității generale, și umanitatea la rândul ei numai datorită inșilor care o compun”²⁴.

Universalitatea Bisericii este caracterizată de unitatea tuturor comunităților creștine în aceeași credință apostolică. Aceasta din urmă nu se referă doar la doctrina credinței, dar și la sacramentele celebrate de ierarhie în unitatea credinței apostolice și comuniunea reciprocă, în baza aceleași credințe. Ca atare, în mărturisirea de credință este inclusă participarea la sacramente și astfel devine criteriul și fundamentul adevăratelor sacramente²⁵.

De fapt, universalitatea Bisericii implică sinodalitatea sa:

Biserica este simultan universală și sobornicească. Numai aceste două aspecte împreună redau sensul adevăratei catolicități = un întreg cu toate părțile lui, dar un întreg care e prezent în fiecare membru al său. Dacă catolicismul a rupt universalitatea de sobornicitate, unii teologi ruși au rupt sobornicitatea de universalitate, ca în timpul din urmă să caute, printr-o sobornicitate înțeleasă într-un mod prea exclusiv, o universalitate ce păgubește sobornicitatea²⁶.

2. Sinodalitatea Bisericii locale

Pentru teologul român, Biserica este trupul viu al lui Cristos înviat, care introduce umanitatea în comuniunea trinitară și o duce spre învierea finală, făcând-o părtașă la triplul său minister de preot, profet și rege.

2.1. Miniștrii eclesiastici asigură viața sinodală a Bisericii

Fiind trupul mistic al lui Cristos, Biserica este un întreg; datorită diversității darurilor complementare ale Duhului Sfânt, care satisfac toate nevoile spirituale ale membrilor săi, ea este un întreg armonic și bine rânduit. Toate darurile și slujirile sunt în vederea binelui comun al întregului. Prin structuri și carisme se exprimă viața trupului. Prin urmare, structurile nu

²³ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 288.

²⁴ D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 191.

²⁵ Cf. D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 192.

²⁶ D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 183.

sunt independente de trup și nici nu sunt mai presus de trup²⁷. Lucrarea proprie fiecărui mădular este împlinită de întregul organism, iar fiecare mădular împlinește prin funcția lui o funcție a întregului organism²⁸.

În acest sens, sinodalitatea poate fi definită ca și comuniune. Duhul Sfânt realizează unitatea întregului fără confuzia și anihilarea membrilor. Această „unitate de comuniune” este conformă demnității persoanelor, întrucât nu le subordonează una alteia și nici instituția nu este deasupra persoanelor și nu le înăbușă. În această unitate a comuniunii, persoanele sunt unite în aceeași demnitate, iar instituția actualizează comuniunea lor²⁹.

În plus, pentru a se realiza, o persoană trebuie să comunice și să primească comunicare. Adevărata comunicare se realizează între persoane care se consideră egale, niciuna dintre ele nepunând-o pe cealaltă într-o situație de inferioritate.

Nu există cunoaștere și spiritualitate adevărată decât în comuniune. Aceasta pentru că fără comuniune nu există iubire, iar fără iubire nu există cunoaștere și spiritualitate. Numai prin iubire un subiect pătrunde în interiorul altui subiect sau se deschide aceluia. Numai în iubire se ating profunzimile sau înălțimile ființei ascunse în subiecte și se îmbogățește fiecare subiect din viața celorlalte subiecte și în armonie cu ele³⁰.

2.2. Originea transcendentă a ministeriului ierarhic

Miniștri ordinari sunt darul lui Dumnezeu pentru comuniunea eclezială. Ministeriele reprezintă fundamentul originii transcendente a tuturor celorlalte daruri și slujiri, le prilejuiesc și le activează³¹.

Fiul lui Dumnezeu a asumat trupul nostru, făcându-se unul din noi, pentru a ne arăta că mântuirea nu ne-o putem dobândi noi înșine, prin stări subiective care ne pot înșela. Cristos actualizează această mijlocire obiectivă neamăgitoare prin mijlocirea obiectivă vizibilă a unor persoane, pentru a nu ne lăsa pradă sentimentelor subiective nesigure³². Prin urmare,

²⁷ Cf. D. STĂNILOAE, „Sfântul Duh și sobornicitatea”, 37-38.

²⁸ Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 189.

²⁹ Cf. D. STĂNILOAE, „Sfântul Duh și sobornicitatea”, 39. În acest sens, Stăniloae afirmă că Biserica Romano-Catolică a pierdut sensul catolicității drept comuniune, întrucât doctrina primatului papal și a magisteriului eclezial face imposibilă deplina comuniune a tuturor mădularelor Bisericii. Ea a rămas cu unitatea unui corp comandat, în timp ce catolicitatea, în sensul de unitate-comuniune, a fost substituită cu universalitatea în sens extensiv. Cf. *Ibidem*.

³⁰ D. STĂNILOAE, „Temeiurile teologice ale ierarhiei și ale sinodalității ei”, *Studii Teologice* 22 (1970) 165.

³¹ Cf. D. STĂNILOAE, „Temeiurile teologice ale ierarhiei și ale sinodalității ei”, 177.

³² Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 165.

comuniunea noastră în Cristos trebuie să se manifeste vizibil în comuniunea cu întreaga Biserică.

Redus la o pură subiectivitate schimbătoare și capricioasă, eu însumi nu mai sunt sigur de mine, odată ce nu mai însemn nimic nici pentru altul. Eu știu că exist și capăt siguranța mântuirii pentru viața veșnică prin faptul că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om, sau semen al meu, și că mă unește cu Sine nu individual, nu lucrând în interiorul meu pur subiectiv, ci în „corpul” umanității credincioase, care constă din suflete îmbrăcate în trupuri. El mă pune prin aceasta în lumină nouă și pe mine însumi și dă consistență sigură realității mele, constituită din suflet și trup și activată și realizată în actele de relație cu ceilalți oameni. Eu devin real la maximum în Hristos, pentru că toți sunt reali în El, pentru că suntem reali împreună. și suntem reali împreună, pentru că unii dintre noi sunt preoți sau mijlocitori ai Cuvântului întrupat, și ca atare Mijlocitorul, pentru că unii dintre noi sunt aleșii lui Dumnezeu ca să ne unească prin ei cu Cuvântul lui Dumnezeu, care s-a făcut El însuși om, sau „Mijlocitorul” suprem între noi și Dumnezeu, pentru că a rămas și Dumnezeu³³.

2.3. Participarea tuturor credincioșilor la tria munera Christi

Dumnezeu nu-și comunică lucrarea mântuitoare prin miniștrii ordinari „ca printr-un canal închis, ci ca printr-un fir învăluit în prezența și rugăciunea poporului”³⁴. Rugăciunea miniștrilor antrenează rugăciunea poporului și se prelungește în ea, dovedindu-se o rugăciune a Bisericii-comuniune. În comuniunea-sinodală a Bisericii, „preotul simbolizează pe Hristos ca Mijlocitor, simbolizează faptul că omul nu poate intra prin sine în relația iubitoare nesfârșită cu Dumnezeu”³⁵. Prin urmare, preoția ministerială are, în primul rând, rolul de a actualiza în plan sensibil preoția nevăzută a lui Cristos.

În al doilea rând, episcopul asociază Biserica întregii tradiții ce vine de la apostoli, în calitate de martori autentici ai Revelației și canale neîntrerupte ale harului și spiritualității Duhului lui Cristos³⁶. Această succesiune neîntreruptă nu înseamnă că iubirea veșnică a lui Hristos provine numai din trecut, orizontal, prin persoanele care au mijlocit-o. Cristos este prezent simultan atât în Biserică, cât și la dreapta Tatălui. Prin urmare, harul provine de fiecare dată și de sus, pe verticală³⁷. Astfel, miniștrii sunt organe transmițătoare ale harului

³³ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 167-168.

³⁴ D. STĂNILOAE, „Slujirile bisericesti și atribuțiile lor”, 467-468.

³⁵ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 156.

³⁶ Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 197.

³⁷ Cf. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, II, 134.

care provine de sus, ce au misiunea de a-i înălța pe credincioși spre Dumnezeu, desigur nu prin puterea lor omenească, ci întrucât sunt instituți de Dumnezeu³⁸.

În al treilea rând, episcopul reprezintă organul de legătură al diecezei sale cu Biserica universală, veghind ca credința profesată în dieceza sa să fie aceeași cu credința celorlalte dieceze ale Bisericii universale.

Există o strânsă legătură între comuniunea Bisericilor locale și comuniunea episcopatului. Comuniunea episcopală, pentru Stăniloae este încadrată ca o diferență specifică în genul mai larg al comuniunii bisericești. E ca un cerc mai restrâns înăuntrul cercului mai larg, dar un cerc deschis în același timp în cercul mai larg. Iubirea este cea care face intercomunicabile cele două cercuri. Fără iubirea credincioșilor și fără iubirea spre credincioși, miniștri „sunt morți sufletește, fără eficacitate în slujirea lor”. În acest sens, ierarhia este *pars in toto* și nu *pars pro toto*³⁹.

De aceea, episcopii întruniți în sinoade reprezintă Bisericile locale încredințate păstoririi lor. Episcopatul are misiunea de a formula oficial credința întregii Biserici; iar verificarea conformității definițiilor cu credința Bisericii se face prin receptarea lor de către Biserică. Prin urmare, slujirea miniștrilor nu este exterioară celorlalte slujiri și nu se poate exercita fără întregirea sa prin actualizarea tuturor darurilor și carismelor în Biserică.

Ca atare, întreaga Biserică este un Sinod permanent, o comuniune și o conlucrare permanentă a tuturor membrilor ei, deoarece numai astfel se păstrează și se valorifică bunurile ei spirituale. Modulul sinodal de păstrare a învățaturii Bisericii la nivel episcopal îi corespunde modul comunitar al practicării învățaturii. În felul acesta, pentru Stăniloae, sinodalitatea sau sobornicitatea exprimă lucrarea complementară a membrilor Bisericii⁴⁰.

³⁸ D. STĂNILOAE, „Temeiurile teologice ale ierarhiei și ale sinodalității ei”, 169.

³⁹ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 314.

⁴⁰ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 305.

3. Sinodalitatea eclezială în universalitatea planului lui Dumnezeu

Potrivit lui Stăniloae, sinodalitatea reprezintă natura Bisericii. De aceea, ea trebuie să se actualizeze atât în viața Bisericii locale, prin complementaritatea carismelor și a slujirilor, cât și la nivel universal, prin comuniunea Bisericilor locale între ele. Duhul Sfânt realizează unirea diversității în unica Biserică a lui Dumnezeu, în comuniunea Sfintei Treimi.

3.1. Sinodalitatea eclezială, comuniune în Duhul Sfânt

Întrucât fiecare comunitate euharistică episcopală are pe Cristos întreg și integritatea credinței, „nici o Biserică locală nu are o prioritate permanentă de drept divin, o superioritate eclezială definitivă, căci aceasta ar însemna o mai deplină unire a ei cu Hristos și o mai sigură cunoaștere a adevărului”⁴¹. În acest sens, Stăniloae își exprimă surprinderea în ceea ce-l privește pe Schmemmann, care, plecând de la integritatea eclezială a fiecărei comunități euharistice episcopale, a ajuns să susțină necesitatea unui primat în Biserică. Primatul nu este justificat, scrie el, de faptul că într-o comunitate euharistică episcopală ar putea să se ivească niște erori, deoarece „orice comunitate euharistică poate să semnaleze altele greșeala în care a căzut și e dator să facă aceasta, dacă Duhul Sfânt o cheamă la aceasta într-un caz dat, luând inițiativa solidarizării tuturor celorlalte comunități în fața erorii apărute undeva”⁴².

Totuși, pe de altă parte, Stăniloae recunoaște că, întrucât Biserica nu constă numai în prezența integrală a lui Cristos în fiecare comunitate euharistică episcopală, dar și din elementul uman, ea a acordat o anumită precedență episcopilor rezidenți în centrele mai importante datorită originii apostolice a scaunelor lor, pentru ca ea să-și poată rezolva mai ușor, prin împuternicirile acordate episcopilor din aceste centre de putere lumească, chestiunile legate de existența ei în lume⁴³. Totuși, această precedență nu semnifică o prezență mai plină a lui Cristos în comunitatea lor, sau o densitate ecleziologică mai mare a

⁴¹ D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 193-194.

⁴² D. STĂNILOAE, „Biserica Universală și Sobornicească”, 194. După el, aceasta era de fapt practica în Biserica antică. Și citează cazul patriarhului de Alexandria, sfântul Kiril, care ia inițiativa de a condamna eroarea lui Nestoriu, patriarh de Constantinopol, care după dreptul ecleziastic se află pe o treaptă superioară. În același mod apoi, Antiohia a luat inițiativa de a convoca Conciliul din Calcedonia pentru a condamna monofizismul din Alexandria. Cf. *Ibidem*.

⁴³ Cf. D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 194.

comunităților lor, sau vreun „har” special și definitiv acordat lor, deoarece aceasta ar fi în contradicție cu originea sacramentală și euharistică a puterii și a esenței Bisericii.

Prin urmare, episcopul rezident în unul dintre aceste centre mai importante nu a avut decât calitatea de președinte al colegiului episcopal, reprezentând o comunitate eclezială egală cu comunitatea reprezentată de toți ceilalți episcopi. Rolul său de președinte în soluționarea problemelor umane, administrative, culturale ale Bisericii era facilitat de faptul că rezida într-un centru politic. Ultima decizie în soluționarea problemelor doctrinale și canonice era luată mereu de sinodul ecumenic, ca reprezentant al tuturor Bisericilor locale, ca manifestare a Bisericii universale. De aceea, în afara sinodului ecumenic, „alt for suprem, în materie de învățătură și orânduire canonică, n-a existat în Biserică”⁴⁴. Episcopul Romei, conchide el, s-a bucurat pentru un anumit timp de această poziție prezidențială în cadrul Bisericii universale, date fiind circumstanțele politice și prestigiul originii apostolice a scaunul său.

3.2. Infaibilitatea Bisericii, garanța credinței apostolice, se manifestă prin ierarhie și Sinodul ecumenic

În concepția ortodoxă, scrie Stăniloae, infaibilitatea Bisericii se referă la capacitatea sa de a „păstra” fără eroare credința apostolică, adică înțelegerea autentică a Revelației. Doctrina credinței este infaibilă deoarece coincide cu conținutul Revelației divine. Biserica are capacitatea de a păstra credința apostolică, întrucât, prin darul Duhului Sfânt, care locuiește în ea, trăiește imutabil plinătatea vieții în Cristos. De aici rezultă că ea are darul de a anunța infaibil doctrina credinței și, dacă necesitatea o cere, de o exprima în formule care nu schimbă conținutul său⁴⁵. Infaibilitatea Bisericii constă astfel în capacitatea sa de a rămâne în adevăr și în umilința de a se supune adevărului. Prin urmare, pentru Biserica ortodoxă, criteriul infaibilității nu este „catedra”, ci conformitatea cu adevărul. Instanța care poate judeca conformitatea Bisericii este, de fapt, întreaga Biserică. Numai Biserica în întregime este permanent infaibilă, întrucât este în permanență în adevărul revelat, prin Duhului Domnului care locuiește și se revărsă permanent în ea⁴⁶. Datorită asistenței Duhului Sfânt, Biserica crește în trăirea și înțelegerea adevărului revelat. În felul acesta,

⁴⁴ D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 194.

⁴⁵ Cf. D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, 195.

⁴⁶ Cf. D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, 197.

infaibilitatea Bisericii este în strânsă legătură cu sfințenia, adică cu prezența permanentă în sânul său a persoanelor care trăiesc profund acest adevăr revelat⁴⁷.

Infaibilitatea având ca subiect întreaga Biserică, nu are nevoie de un alt criteriu diferit de cel al evidenței interioare, al realizării adevărului revelat. Ca atare, sensul ortodox al infaibilității Bisericii este în mod esențial diferit de sensul catolic, unde infaibilitatea este atribuită Papei, ca organ suprem al magisteriului ecleziastic.

A priva corpul Bisericii de cunoașterea lăuntrică a lui Hristos-adevărul, înseamnă a priva viața spirituală de una din condițiile ei esențiale: de cunoașterea lăuntrică, și a îngreuna prin aceasta enorm înaintarea ei în desăvârșire. Înseamnă a pune Biserica într-un permanent regim de inferioritate, ce necesită o tutelare spirituală, a slăbi unirea ei cu Hristos, trăirea ei în Sfântul Duh. Dar aceasta înseamnă și a dezbrăca Biserica de orice autoritate în materie de cunoaștere a adevărului revelat și a investi pe papa cu o autoritate nelimitată, absolută⁴⁸.

Prin urmare, sinoadele locale au rolul de a supraveghea integritatea credinței, în diecezele respective. Numai Sinodului ecumenic îi revine facultatea de a da formulări noi de credință doar în vederea ocrotirii unității Bisericii. Atât în sinoadele locale, cât și în cele ecumenice, episcopii sunt păzitori *ex officio* ai credinței de mai înainte a eparhiilor lor în solidaritate. Ierarhia are *ex sese* rolul de a vorbi, în timp ce trupul credincioșilor are *ex sese* rolul de a constata corectitudinea sau incorectitudinea a ceea ce a afirmat ierarhia și astfel „numai din aceste două *ex sese*, rezultă caracterul obligatoriu al propovăduirii ordinare a ierarhiei și a clerului și al deciziilor sinodului în cazuri extraordinare”⁴⁹. Chiar dacă „receptarea” Sinodului din partea Bisericii se face în mod tacit, ea nu este mai puțin activă. În lumina acestui raport între Sinod și popor, se înțelege și sensul participării unor clerici inferiori și laici, fără vot deliberativ, la deciziile Sinodului ecumenic: ei reprezintă poporul credincios care aprobă tacit deciziile care se iau în Sinod.

⁴⁷ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 332.

⁴⁸ D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, 200.

⁴⁹ D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, 209.

3.3. *Catolicitatea deschisă*

După Stăniloae, existența celorlalte confesiuni creștine „nu e o chestiune care nu interesează Biserica Ortodoxă, ci e singura mare problemă dogmatică ce o interesează neconținut de la 1054 și 1517 încoace”⁵⁰. Din fericire, continuă el, tendinței centrifugale, care a caracterizat începuturile separării, azi se contrapune tendința centripetă a mișcării ecumenice⁵¹.

În acest sens, în 1971, teologul român a scris un articol în care subliniază necesitatea deschiderii dogmatice și spirituale a Bisericii creștine, pentru a regăsi unitatea în diversitate. De fapt, notează el, multe dintre diviziunile apărute în sânul creștinismului sunt cauzate de un atașament unilateral față de anumite înțelesuri ale Revelației, neglijându-le pe altele, care nu sunt mai puțin importante. De aceea, în spiritul autentic al catolicității (sobornicității), Biserica trebuie să se lase animată de realitatea complexă a misterului său. Coexistența aspectelor complementare și uneori contradictorii are, pentru Stăniloae, un sens cu mult mai bogat decât sensul părților. În Orientul creștin, toate ereziile, cu excepția celor cristologice, au fost absorbite în Biserică datorită îmbrățișării acesteia din urmă a tuturor aspectelor credinței. În felul acesta, erezia, văzând aspectul susținut de ea încadrat în învățătura Bisericii, tindea spre plinătate și ajungea vrând-nevrând la întâlnirea cu Biserica⁵².

Schisma între Biserica din Orient și cea din Occident, consumată în 1054, constă, după Stăniloae, în accentuarea exagerată din partea Bisericii Occidentale a unui punct doctrinal referitor la unitatea Bisericii, ce a dus la subordonarea și la interpretarea întregii doctrine în lumina acestui punct⁵³. Ca atare, unitatea Bisericii nu a mai fost văzută în mod esențial „ca o unitate de echilibru, ca o unitate a contrariilor, ci ca o unitate în care o parte e ridicată la rang de centru atotputernic care sufocă tot mai mult celelalte părți componente, simplifică complexitatea, uniformizează varietatea, ducând la o sărăcire a vieții Bisericii în Dumnezeu”⁵⁴.

Prin urmare, refacerea unității reprezintă pentru creștinismul occidental o chestiune de ieșire din planul alternativelor exclusiviste, în spiritul Ortodoxiei, care îmbrățișează în

⁵⁰ D. STĂNILOAE, „Autoritatea Bisericii”, 214.

⁵¹ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 344.

⁵² Cf. D. STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, *Ortodoxia* 23 (1971) 167-168.

⁵³ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 378.

⁵⁴ D. STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, 168.

învățătura și echilibrul ei atât catolicismul, cât și protestantismul. Aceasta nu înseamnă, recunoaște Stăniloae, că Biserica Ortodoxă a actualizat până acum toate valorile potențiale cuprinse în tezaurul Ortodoxiei. De aceea, are și ea nevoie să se deschidă valorilor spirituale actualizate de creștinii occidentali, ca de exemplu, valoarea formelor externe ale unității Bisericii și valoarea Sfintei Scripturi⁵⁵.

Catolicitatea-sinodală a Bisericii nu semnifică doar unitatea universală a creștinilor în comuniune, ci și universalitatea aspectelor Revelației, percepute de totalitatea perspectivei umane și devenite binele comun al comunității umane universale. „Ea trebuie să fie soborul a toată lumea, în care toți creștinii își aduc înțelegerea întregii realități divine revelate și a întregii realități umane văzute în lumina revelației integrale, pentru a o împărtăși tuturor și pentru ca fiecare să se împărtășească de înțelegerea tuturor”⁵⁶. În plus, Dumnezeu acționează și dincolo de frontierele creștinismului; iar, Biserica, învățând din lucrarea lui Dumnezeu în întreaga umanitate, poate spori unitatea ei în diversitate. Deschizându-se lumii și colaborând cu ea, Bisericile nu doar oferă o contribuție substanțială la soluționarea problemelor actuale, dar realizează și o apropiere doctrinală între ele, întrucât înțeleg într-o nouă lumină Revelația lui Dumnezeu și lucrarea sa în lume. „Progresul lumii este astfel și un progres al Bisericii și un progres al creștinismului spre Biserica cea una și sobornicească”⁵⁷.

Diversitatea situațiilor în care trăiesc azi creștinii ar justifica persistența în diversitatea lor, fiecare grup atașându-se de acele acțiuni divine care corespund situației lor istorice specifice. Totuși, această concluzie nu corespunde voinței lui Dumnezeu, „care ne oferă revelația sa prin Biblie ca ceva unitar cu toată diversitatea prezentă în ea, care ni se prezintă general obligatorie de crezut în tot ansamblul ei și nu se vrea obligatorie pentru unii în unele părți, pentru alții în altele”⁵⁸. În diversitatea acțiunilor și a cuvintelor sale, Dumnezeu urmărește un unic plan cu întreaga umanitate, iar acest plan constă în recapitularea oamenilor în bogăția infinită a vieții sale și a adevărului său, revelat în persoana lui Isus Cristos⁵⁹.

Bisericile, pe de-o parte, nu trebuie să se atașeze de modurilor de Revelație divină ca la ultima și exclusivă realitate, deoarece în felul acesta ar trăi prezența lui Dumnezeu într-un

⁵⁵ Cf. D. STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, 171.

⁵⁶ D. STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, 172.

⁵⁷ D. STĂNILOAE, „Coordonatele ecumenismului...”, 540.

⁵⁸ D. STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, 172.

⁵⁹ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 382-383.

mod mărginit, iar, pe de alta, nu trebuie nici să absolutizeze diversitatea în așa fel încât să nu mai vadă prin această diversitate pe același unic Dumnezeu⁶⁰.

După Stăniloae, în perspectiva „catolicității deschise”, cuvintele, acțiunile, imaginile folosite de Revelație subliniază importanța pe care o au imaginile, conceptele și cuvintele umane în cunoașterea lui Dumnezeu și a lucrării sale în lume, ca și înțelegerea conținutului profund al Scripturii. În plus, în lumina Revelației, și omul apare în toată amploarea sa, în calitate de imagine expresivă a lui Dumnezeu⁶¹.

⁶⁰ Cf. D. STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, 173.

⁶¹ Cf. Ș. LUPU, *La sinodalità e/o conciliarità...*, 385.

CAPITOLUL III

Spre o convergență între Vest și Est

După ce în primele două capitole am urmărit învățătura teologului catolic Roger Tillard și respectiv a teologului ortodox Dumitru Stăniloae cu privire la sinodalitate și colegialitate în Biserică, în acest capitol voi încerca să relievez punctele „sinodale” comune celor doi protagoniști în diversitatea specifică fiecăruia, iar spre final voi puncta modul în care a decurs aprofundarea acestei teme în dialogul ecumenic bilateral catolico-ortodox.

1. Puncte de convergență și de divergență între Tillard și Stăniloae

Practica sinodală a căpătat, de-a lungul timpului, forme diferite de actualizare. Mai ales începând cu jumătatea secolului al V-lea, sinodalitatea Bisericii Orientale s-a dezvoltat în mod profund diferit de cea latină. De-a lungul timpului, atât în Orient, cât și în Occident, practica sinodală a trecut prin diferite crize cauzate de factori socio-geografici, de natură politică și ecleziologică.

Așa cum reiese și din prezentarea teologiei celor doi protagoniști, diversitatea între perspectiva Occidentală și cea Orientală este în mod fundamental de natură ecleziologică. De-a lungul secolelor, ecleziologia catolică, dezvoltând în principal ideea universalității și a catolicității Bisericii în sensul extensiv al termenului, tratează despre sinodalitate și colegialitate în contextul raportului între Biserica locală și Biserica universală și al aceluia între colegiul episcopal și primatul papal. Astfel, pentru Tillard, sinodalitatea se referă în general la relația de comuniune între Bisericile locale ce se instaurează prin recunoașterea catolicității în fiecare dintre Biserici, iar colegialitatea desemnează relația de comuniune dintre episcopi ce reprezintă instituționalizarea comuniunii interecleziale¹.

¹ Cf. B. FLANAGAN, „Tillard: Communion and Synod”, în A. MELLONI – S. SCATENA, ed., *Synod and Synodality. Theology, History, Canon Law and Ecumenism in new contact International Colloquium Bruges 2003*, Lit Verlag, Münster 2005, 67.

În schimb, ecleziologia ortodoxă, accentuând dimensiunea intensivă a catolicității Bisericii, percepe sinodalitatea ca unicul itinerariu al Bisericii ce favorizează participarea fiecărui credincios la plinătatea harului prin integrarea sa în comuniunea de viață a Sfintei Treimi². Astfel, în perspectiva ortodoxă, sinodalitatea exprimă adevărata natură a Bisericii.

Tillard, în studiul său asupra diversității în Duhul Sfânt³, vede în acesta puterea reconciliatoare în interiorul Bisericii, autorul și garantul *koinoniei*. Diversitatea nu este sursă de diviziune; ea poate deveni astfel atunci când se impune o particularitate în defavoarea întregului. Prin urmare, în ciuda divergențelor dintre cele două tradiții, se poate sesiza un itinerar „sinodal”, care, prin cunoașterea reciprocă, poate conduce la unitate în diversitatea proprie fiecăreia. Ba mai mult, conform „sobornicității deschise” propuse de Stăniloae, fiecare se realizează pe sine în măsura în care intră în contact cu alteritatea.

1.1. Sinodalitatea, sinteză între unitate și diversitate în lumina catolicității

O primă cheie de lectură a posibilelor divergențe sau convergențe între tradiția occidentală și cea orientală este catolicitatea. Aceasta face referire la trei aspecte. În primul rând, ea are un sens calitativ ce se referă la plenitudinea mijloacelor de har și de mântuire. În al doilea rând, are și un sens cantitativ ce se raportează la universalitatea geografică și istorică a Bisericii. În al treilea rând, Biserica își exprimă plenitudinea sa catolică prin sinergia tuturor carismelor și a tuturor darurilor în unitatea unicului trup. Catolicitatea descoperă astfel caracterul comunional al Bisericii, în care toți sunt uniți în mod organic prin aceeași structură, participă la aceleași bunuri ale mântuirii, aparțin unicei *Catholica* și mărturisesc împreună în lume speranța lor comună.

Y. Congar a remarcat că, în istoria creștinismului nedivizat din primul mileniu, două modele principale ale Bisericii au coexistat mult timp într-o tensiune care s-a consemnat în manieră nefericită în schisma din 1054⁴. Un prim model, propriu tradiției orientale și reprezentat azi mai ales în Biserica Ortodoxă, este cel care concepe Biserica lui Cristos ca

² Cf. R.G. ROBERTSON, „Ecumenism in the Thought of Dumitru Stăniloae”, în INSTITUTUL ROMÂN ORTODOX DE TEOLOGIE ȘI SPIRITUALITATE, *The Theological Legacy of Fr. Dumitru Stăniloae and its Ecumenical Actuality. The Sixth Ecumenical Theological Symposium*, New York 1999, 49.

³ Cf. J.M.-R. TILLARD, „Esprit, réconciliation, Église”, în E. CASTRO, ed., *Le vent de l'Esprit. Réflexions sur le Thème de Canberra*, Geneva, WCC Publications, 1990, 85-102.

⁴ Cf. Y. CONGAR, „De la communion des Églises à une eclésiologie de l'Église universelle”, în Y. CONGAR - B.D. DUPUY, ed., *L'Épiscopat et l'Église Universelle*, Paris, 1962, 227-260.

fiind în mod esențial o comuniune de Biserici locale, în care fiecare este autonomă în raport cu celelalte. Al doilea, propriu tradiției occidentale și reprezentat de Biserica Romano-Catolică, este cel care concepe Biserica lui Cristos ca o realitate în mod esențial unică și universală, și subzistă în lume prin intermediul unei multitudini de comunități locale.

Alegerea uneia sau a celeilalte concepții despre Biserică determină întreaga reflecție asupra catolicității. Dacă pornim de la principiile orientale, catolicitatea Bisericii locale precedă comuniunea: fiecare Biserică locală este catolică în ea însăși, și altfel spus, independentă de celelalte⁵; recunoscând mutual această catolicitate, toate adunările formează o comuniune de Biserici catolice. Dacă pornim de la principiile occidentale, comuniunea precedă catolicitatea Bisericii locale⁶: catolicitatea aparține Bisericii universale; pentru a fi catolică, fiecare Biserică particulară trebuie să rămână în comuniunea catolică a Bisericii universale. Dacă instanța asupra localității și a rolului episcopului primează în viziunea orientală a catolicității, instanța asupra universalității și a ministeriului unității al papei primează în viziunea occidentală.

Datorită imanenței reciproce între Biserica universală și Biserica locală, Tillard și Stăniloae converg în a recunoaște integralitatea acesteia din urmă, ce presupune comuniunea cu întreaga Biserică a lui Dumnezeu. Totuși, rămâne punct de divergență acceptarea unui primat real al Bisericii Romei și al episcopului său. După Stăniloae, a accepta că o Biserică locală poate avea o prioritate permanentă de drept divin înseamnă a nega catolicitatea fiecărei Biserici locale.

1.2. Aspectul trinitar al sinodalității

Apelativul de catolic corespunde mai întâi planului lui Dumnezeu care vrea ca toți oamenii să participe la viața sa divină. Ca atare, ea apare ca o caracteristică divină, inerentă

⁵ Din acest punct de vedere, Zizioulas îl critică pe Afanasief deoarece dă prioritate Bisericii locale. „Unul nu poate să precedă pe mai mulți, iar alteritatea nu poate fi secundară unității. Mai mulți trebuie să aibă un rol component și nu unul derivat în ființa Bisericii; local și universal trebuie cumva să coincidă”, J.D. ZIZIOULAS, *Communion and Otherness. Further Studies in Personhood and the Church*, Paul McPartlan, London and New York 2006, 38.

⁶ Am văzut în primul capitol că, pentru Tillard, între Biserica universală și cea locală este un raport de simultaneitate, contrar afirmării precedentei ontologice și istorice a Bisericii universale de către Congregația pentru Doctrina Credinței prin Scrisoarea *Communio notio* (28.05.1992). Și H. de Lubac a insistat mult asupra interiorității mutuale între Biserica universală și cea locală: „O Biserică universală anterioară sau subzistentă în sine, în afara tuturor [Bisericilor particulare] nu este decât un obiect al rațiunii”, cf. HENRI DE LUBAC, *Les Eglises particulières dans l'Eglise universelle*, Aubier, Paris 1971, 54.

ființei ecleziale, urmare a înrădăcinării trinitare a Bisericii și a naturii sale de sacrament al unirii întregului neam omenesc⁷.

Este specific tradiției Orientale să conceapă Biserica, lucrare a Sfintei Treimi, drept manifestarea în timp a vieții trinitare. Fiind rodul planului și al inițiativei Tatălui și al misiunii Fiului și a Duhului Sfânt, Biserica împlinește dorința veșnică a Creatorului de a-l înălța pe om prin participarea sa la viața divină (*theosis*) în comuniunea Sfintei Treimi. Comuniunea oamenilor cu Dumnezeu și între ei, împlinită în lucrarea reconciliatoare a Cuvântului întrupat, se actualizează istoric în Biserică prin puterea Duhului Sfânt și se va consuma în glorie. Astfel, Biserica este integrată în planul universal de mântuire al lui Dumnezeu - *Ecclesia ab Abel usque ad ultimum electum*.

Ba mai mult, pornind de la așa numita „cristologie cosmică”, foarte răspândită în gândirea patristică, Stăniloae dezvoltă o „eclesiologie cosmică”. El consideră că o primă Biserică s-a constituit în Paradisul pământesc, cu primii oameni, întrucât creația este o pregătire pentru Biserică. După păcatul primilor oameni, Dumnezeu a pus bazele „Bisericii Vechii Alianțe”. De asemenea, în lumea păgână, afirmă el, a continuat să existe o „Biserică păgână sterilă”, deoarece omul, după păcat și distrugerea primei Biserici, a păstrat o idee a vocației sale și a unei Biserici. Aceste forme ale Bisericii își vor afla desăvârșirea în Biserică fondată de Tatăl în Isus Cristos prin revărsarea Duhului Sfânt, în ziua de Rusalii⁸. În felul acesta, Biserica corespunde profund naturii umane.

Ceea ce Stăniloae numește „intersubiectivitate divină” a Sfintei Treimi constituie modelul și paradigma tuturor relațiilor umane și a Bisericii⁹. Aceleași relații care există în interiorul Sfintei Treimi sunt manifestate în viața Bisericii. Prin har, credincioșii sunt „imagine, semn vizibil al sacramentului invizibil și prezență pneumatică a lui Cristos”¹⁰. Prin urmare, Biserica, fiind sacrament al relațiilor *ad intra* ale Sfintei Treimi, este structurată după imaginea ei. După cum în Dumnezeu Treime, iubirea este simultan distincția persoanelor și depășirea distincției în unitatea misterului (perihoreză), tot astfel în Biserică, extensie a

⁷ Cf. F. DE CHAIGNON, „Église et Trinité selon Vatican II”, *Communio* 5-6 (1999) 71-72.

⁸ Cf. D. STĂNILOAE, „Sinteză eclesiologică”, 173-174.

⁹ Cf. D. STĂNILOAE, *Isus Hristos sau restaurarea omului*, Omnicop, Craiova 1993, 76.

¹⁰ D. STĂNILOAE, *Theology and the Church*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood 1980, 107. Pornind de la acest citat, un comentator al lui Stăniloae propune patru modele pentru relația dintre Sfânta Treime și Biserică: reflexie, icoană, sacrament și *theosis*, cf. R. BORDEIANU, „Filled with the Trinity. The contribution of Dumitru Staniloae's Ecclesiology to Ecumenism and Society”, *Journal of Eastern Christian Studies* 62 (2010) 55-85.

trupului lui Cristos prin Duhul Sfânt, diversitatea darurilor și a slujirilor trebuie să conveargă, printr-un fel de „perihoreză” ecleziologică, în unitate; în același fel, diversitatea Bisericilor locale, fiecare fiind o realizare a *Catholica* într-un loc și un timp determinate, este chemată se trăiască și să se exprime în comuniunea lor reciprocă.

Așadar, pentru Stăniloae, Biserica trebuie să fie o imagine a modalității după care Dumnezeu există: comuniune de persoane, unde unitatea și pluralitatea coexistă. Ba mai mult, în esența sa, Biserica este „trăirea comună a oamenilor cu Sfânta Treime, participarea în comun a lor la viața lui Dumnezeu”¹¹. Plinătatea iubirii și a vieții treimice este împărtășită credincioșilor în comuniunea iubirii, în trăirea lor sinodală. Întrucât viața sinodală a Bisericii este expresia comuniunii trinitare, sinodalitatea exprimă însăși natura Bisericii.

Spre deosebire de perspectiva ortodoxă, Tillard nu aprofundează misterul trinitar pentru a construi o analogie cu misterul Bisericii. Pentru el, comuniunea eclezială se înrădăcinează în comuniunea trinitară, însă are rezerve în a prezenta Sfânta Treime ca model care se reflectă în viața și în structura ființei ecleziale. Sfânta Treime reprezintă mai ales izvorul și locul comuniunii ecleziale¹². Teologul dominican nu apelează la teoria perihorezei trinitare pentru a putea ilumina raportul între unitate și diversitate în Biserica lui Dumnezeu¹³.

Din această perspectivă a Bisericii în calitate de comuniune cu Sfânta Treime și după modelul ei, chiar și în Biserica ortodoxă, primatul este văzut întotdeauna într-o reciprocitate mutuală cu sinodalitatea¹⁴. Tradiția ortodoxă, mai ales în calitate de martoră a tradiției patristice capadociene, distinge o ordine distinctă și diferențiată în cadrul Sfintei Treimi: un primat aparținând Tatălui care, în calitate de *πρώτη αίτία άχρόνωος* (cauză primă veșnică) a

¹¹ D. STĂNILOAE, „Sinteză ecclesiologică”, 268. Sunt deosebit de expresive și definițiile Bisericii pe care le preia de la alți teologi: „Biserica este viața care e în sânul societății trinitare, revărsată în umanitate”; „Biserica este comuniunea mai multor persoane în aceeași viață divină”; „viața care este de la început în sânul Tatălui și care fecundată în taina lui Dumnezeu, se comunică nouă și ne face să trăim, cu Hristos, în Dumnezeu, o viață care e viața familiei Tatălui însuși”; „Biserica este comunicarea la mai multe creaturi a vieții Tatălui. Și pentru ca este un singur Dumnezeu, este o singură Biserică (...). Pentru că participăm toți la aceeași viață, care este viața lui Dumnezeu, suntem toți una cu Dumnezeu și una între noi (în Hristos) (...). Astfel Dumnezeu însuși e sufletul Bisericii, adică principiul creator, realizator și unificator al ei”; „Biserica e extensiunea vieții divine unei mulțimi de creaturi... Unitatea Bisericii e o comunicare și o extensiune a unității însăși a lui Dumnezeu”. Cf. Y. CONGAR, „Ecclesia de Trinitate”, *Irenikon* 14 (1937) 121-122.

¹² Cf. J.-M.R. TILLARD, *Chiesa di Chiese*, 66.

¹³ Cf. D. IACOBUT, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione...*, 446-447.

¹⁴ Cf. P. KARIATLIS, „The exercise of primacy in the Church: an Orthodox theological perspective”, *Phronema* 1 (2011) 30.

generării Fiului și a purcederii Duhului Sfânt, este fundamentul său „unicul *arché*” al unității și al comuniunii în Treimea imanentă¹⁵.

1.3. Primatul între „ecleziologia euharistică” și „ecleziologia universalistă”

Biserica se manifestă pe sine și trăiește din Euharistie. În sinaxa euharistică, Biserica trăiește după identitatea sa cea mai profundă. Sinaxa euharistică nu este doar un semn vizibil de comuniune în și cu Cristos, ci este, de asemenea, constitutivă pentru comuniunea eclezială, întrucât împărțându-ne din o singură pâine devenim un singur trup (*1Cor* 10,16-17). Se remarcă o densitate a realismului ontologic, care se extinde nu numai la realismul sacramental al prezenței lui Cristos sub speciile pâinii și ale vinului, ci, de asemenea, la realismul sacramental al Bisericii, deoarece acolo unde este Euharistie, acolo este Biserica. Există o relație intrinsecă între Cristos istoric, Cristos prezent în mod sacramental în Euharistie și Cristos eclezial. Biserica, sacramentul și persoana istorică sunt diferite moduri de existență ale aceleași persoane văzută printr-o teologie a unui simbol real sau a unei sacramentalității eficace¹⁶.

1.3.1. Ecceziologia euharistică și/sau ecceziologia universalistă

Până acum am arătat că divergențele dintre tradiția occidentală și cea orientală sunt determinate, în primul rând, de modul în care este înțeleasă catolicitatea în raportul dintre Biserica universală și cea locală și, în al doilea rând, de relația originară între Sfânta Treime și Biserica. O a treia cheie hermeneutică a diversității celor două tradiții este relația dintre Biserica și Euharistie. Tillard consideră că nu există Biserica decât euharistică, în timp ce Stăniloae prezintă rezerve față de ecceziologia euharistică și o critică pe cea dezvoltată de teologul rus din exil Nicolai Afanasief.

¹⁵ Pornind de la teologia capadociană trinitară, Zizioulas concluzionează că Tatăl este cauza ființei personale a Fiului și a Duhului Sfânt și nu a naturii lor. Cf. J. ZIZIOULAS, *Communion and Otherness*, 126-134.

¹⁶ Henri de Lubac a avut în special un rol esențial în recuperarea sensului eclezial al Euharistiei prin analiza sa istorică asupra termenului de „trup mistic”, în care urmărește evoluția de la numirea trupului euharistic la utilizarea sa, începând cu jumătatea secolului al XII-lea, pentru a desemna trupul eclezial. cf. H. DE LUBAC, *Corpus Mysticum. L'Eucharistie et l'Église au moyen age*, Aubier, Paris 1949².

Afanasief vorbește despre mai multe sisteme ecleziologice, care în definitiv pot fi reduse la două tipuri fundamentale: ecleziologie universală și ecleziologie euharistică. Atât teologia romano-catolică, cât și cea ortodoxă și-au apropiat această ecleziologie universală formulată de Ciprian din Cartagina¹⁷, ambele considerând Biserica un singur întreg organic¹⁸. Dificultățile apar atunci când fiecare pretinde că este Biserica adevărată. Din această cauză, o unire între cele două confesiuni este imposibilă din perspectiva acestei ecleziologii. Totuși, această viziune nu e ecleziologia primară, continuă Afanasief. În opinia sa, ecleziologia universală a înlocuit o altă formă a ecleziologiei pe care o numește „ecleziologie euharistică”, ce îl are ca protagonist pe Ignațiu din Antiohia. Adunată în jurul episcopului care celebrează Euharistia, fiecare Biserica locală este Biserica lui Dumnezeu în toată plinătatea sa. Cu alte cuvinte, „acolo unde este Euharistia, este plinătatea Bisericii”. Ca atare, episcopul este principiul unității Bisericii locale, iar exercitarea ministeriului său constă în prezidarea adunării euharistice.

Deși autonome și independente, Bisericile sunt în comuniune unele cu altele prin recunoașterea reciprocă. Drept urmare, Afanasief afirmă necesitatea unei ierarhii, sau după cum se exprimă el, a unei „priorități” în rândul Bisericilor locale. Primatul este o expresie legalistă, pe când prioritatea este fondată pe autoritatea mărturiei, iar aceasta este un dar pe care Dumnezeu îl oferă Bisericii prioritare.

Stăniloae a reacționat destul de puternic împotriva ecleziologiei euharistice. Sprijinind în același timp intenția pozitivă a lui Afanasief de a ușura calea spre unitatea creștină, acesta a considerat că ecleziologia euharistică face un deserviciu cauzei ecumenice, fiind relativistă și creând un compromis nelegitim¹⁹. Teologul român nu subscrie la formula „Euharistia face Biserica”, fără a menționa că Euharistia trebuie să fie condiționată de autenticitatea credinței. În același sens, apelând la autoritatea lui Irineu, unde afirmă că „doctrina noastră este conformă Euharistiei, iar Euharistia confirmă doctrina noastră”²⁰, Zizioulas susține că „Ortodoxia este de neconceput fără Euharistie, iar Euharistia fără ortodoxie este o

¹⁷ „Episcopul este în Biserică, iar Biserica este în episcop”, cf. CYPRIANUS CARTHAGINENSIS, *Epistolae* 66,8,3. Prin urmare, colegialitatea episcopală a fost extrasă din sinodalitatea Bisericilor locale, căreia, în mod ecleziologic, îi aparține.

¹⁸ Cf. N. AFANASIEF, „The Church which presides in love”, în J. MEYENDORFF, ed., *The Primacy of Peter*, The Faith Press, Londra 1963, 58.

¹⁹ Cf. D. STĂNILOAE, „Biserica universală și sobornicească”, 167.

²⁰ IRINEU, *Against Heresies* 4, 18, 3: PG 7, 1028A.

imposibilitate”²¹. Însuși Sinodul aparține comuniunii euharistice, având rolul de a o manifesta și de a o întări²².

Din ecleziologia euharistică se deduce imanența reciprocă între Biserica universală și cea locală. Biserica locală nu un simplu fragment al unui puzzle imens. Prin Euharistie, Biserica este catolică în fiecare din părțile ei, întrucât Cristos este întregul ce se află în fiecare parte, legătura de comuniune a părții cu întregul. Totuși, accentuează atât Tillard, cât și Stăniloae, Biserica locală nu își este autosuficientă; ea posedă plenitudinea eclezială în măsura în care rămâne în comuniune cu Biserica universală. În definitiv, Biserica locală este Biserica lui Dumnezeu într-un anumit loc - nu o comunitate „abstractă”, realizare accidentală a unei entități universale-, care, alături de fiecare dintre celelalte Biserici locale, este rațiunea de a fi și beneficiara dinamismelor sinodale complexe.

1.3.2. Necesitatea primatului

În această perspectivă a ecleziologiei euharistice, funcția episcopului Romei în ceea ce privește Biserica universală a lui Dumnezeu este înțeleasă ca aceea a unui ministeriu ce are menirea de a face pe deplin vizibilă universalitatea de care este impregnată fiecare Euharistie. Această vizibilitate nu este nici secundară, nici în mod simplu „exterioară”, întrucât privește planul lui Dumnezeu cu Biserica sa. Cu toate acestea, afirmă Tillard, unele comunități care au moștenit un minister după tradiția apostolică și au o adevărată Euharistie sunt deja Biserică, chiar dacă lipsește încă în ea legătura de comuniune cu episcopul Romei²³.

În schimb, Stăniloae, în ceea ce privește primatul între Bisericile locale, consideră că acesta este pur administrativ și funcțional de vreme ce toate Bisericile locale sunt egale și nici măcar una dintre ele nu poate avea o unire privilegiată cu Cristos. Episcopul primat are doar rolul de a prezida colegiul episcopal din motive de „facilități umane, culturale, administrative, fiind asistat de centrul politic în care-și află rezidența”.

²¹ J. ZIZIOULAS, *Eucharist, Bishop, Church. The Unity of the Church in the Divine Eucharist and the Bishop During the First Three Centuries*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline 2001, 133.

²² Cf. A.R. BISHWENDE, *Pour une ecleésiologie trinitaire dans la postmodernité et la mondialisation*, II: *De la déconstruction à la réception de Vatican II*, L'Harmattan, Paris 2008, 251.

²³ Cf. J.M.-R. Tillard, „Tradizione e autorità nella chiesa”, *Il Regno* 7 (1984), 228.

Mulți teologi ortodocși recunosc necesitatea primatului în Biserică, cel puțin onorific. După A. Schmemmann, ecleziologia euharistică presupune ideea primatului, însă nu pe aceea a puterii supreme²⁴. Primatul Bisericii nu este o putere supremă, ci o simplă prezidare²⁵. Prin urmare, principiul autocefaliei este o erezie, dictată de fuziunea Bisericii și a Statului și de naționalismul religios, care deteriorează natura Bisericii²⁶.

N. Afanasief preferă conceptului juridic de „primat” pe cel teologic de „prioritate” a unei Biserici ce ocupă un loc special datorită autorității de mărturie, care este un dar al lui Dumnezeu, „autoritate decurgând din iubire și se manifestă prin iubire”²⁷. Pentru el, ecleziologia euharistică exclude conceptul de Biserică universală și ideea de primat.

În sinteză, diversitatea dintre tradiția occidentală și cea orientală poate duce la unitate în măsura în care se mențin în echilibru relația între Biserică universală și cea locală, dimensiunea spirituală și cea vizibilă a relației dintre Sfânta Treime și Biserică și cea dintre Euharistie și Biserică. Existența ministeriului petrin, fundament al unității episcopatului și al Bisericii universale, corespunde profund cu natura euharistică a Bisericii²⁸.

2. Sinodalitatea și autoritatea în dialogul ecumenic

Temele sinodalității și a primatului sunt constitutive pentru Biserică. Dacă, în trecut, fiind dezvoltate izolat și neintegrat în Occident și în Orient, au dus la schismă și la imagini canonice divergente ale Bisericii, astăzi acestea sunt de mare importanță în dialogul ecumenic în vederea unității dintre Biserică Catolică și cea Ortodoxă. În cele ce urmează, voi expune itinerariul dezvoltării acestor teme în dialogul ecumenic catolico-ortodox.

2.1. Documentul de la Moscova (1990)

²⁴ Cf. A. SCHMEMANN, „La notion de primauté dans l’ecclésiologie orthodoxe”, în *La primauté de Pierre dans l’Église orthodoxe*, Delachaux et Miestlé, Neuchâtel 1960, 130-131.

²⁵ Cf. A. SCHMEMANN, „La notion de primauté dans l’ecclésiologie orthodoxe”, 142.

²⁶ Cf. A. SCHMEMANN, „La notion de primauté dans l’ecclésiologie orthodoxe”, 145-150.

²⁷ Cf. N. AFANASIEF, „L’Église qui préside dans l’amour”, în *La primauté de Pierre dans l’Église orthodoxe*, Delachaux et Miestlé, Neuchâtel 1960, 33-35.

²⁸ Cf. CONGREGAȚIA PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI, Scrisoarea despre unele aspecte ale Bisericii înțeleasă ca și comuniune *Communio notio* (28.05.1992), 11.

Dialogul bilateral catolico-ortodox pe tema sinodalității a început în 1990, la întrunirea de la Moscova, ce s-a încheiat prin elaborarea de către comitetul coordonator a unui document intitulat „Consecințe eclesiologice și canonice ale naturii sacramentale a Bisericii. Sinodalitatea/conciliaritatea și autoritatea în Biserică”. Acesta cuprinde două părți: prima, fundamentele sinodalității (nr. 4-10) și ale autorității în Biserică (nr. 11-19), iar a doua, actualizarea sinodalității și a autorității la cele trei niveluri – local (nr. 21-26), regional (nr. 27-37) și universal (nr. 37-52). Este de remarcat recunoașterea rolului istoric particular al Bisericii Romei și al episcopului său de *protos* și a funcției sale în comuniunea tuturor Bisericilor pornind de la natura sa specială de slujire a comuniunii.

2.2. Dezbaterile de la Belgrad (18-24.09.2006)

După o lungă perioadă în care s-a abandonat tema sinodalității și a autorității, intervenind problema uniaticismului, aceasta s-a reluat în sesiunea a IX-a, ce a avut loc la Belgrad în 2006, pe baza textului elaborat la Moscova în 1990. Contextul desfășurării acestei sesiuni plene a Comisiei de dialog a fost marcat de reacțiile provocate în lunile martie-iunie ale aceluiași an din cauza omiterii titlului papei de „patriarh al Occidentului” din ediția 2006 a Anuarului Pontifical.

Modificările principale față de documentul anterior au fost renunțarea la unele paragrafele referitoare la autoritatea sfințeniei, *sensum fidelium* în Biserică locală și la participarea laicilor la alegerea episcopilor.

Discuția paragrafului 45 a condus la o confruntare între reprezentanții Bisericii ruse și cei ai Patriarhiei ecumenice. Polemica era cea a patriarhiei Moscovei împotriva „inițiativelor panortodoxe” ale Patriarhiei Constantinopolului. După o anumită dispută între membrii ortodocși arbitrată formal de cardinalul Kasper, s-a discutat despre ecumenicitatea conciliilor Occidentului de după schismă. Discuțiile au fost suspendate pentru luna octombrie 2007 la Ravenna. Între timp, incidentul a continuat. Ilarion a denunțat în continuare „pretențiile universaliste” ale Constantinopolului și felul în care se iau deciziile în cadrul comisiei²⁹. Cardinalul Kasper a răspuns protestului episcopului Ilarion într-un interviu, pe 27

²⁹ Cf. Comunicatul Patriarhiei Moscovei postat în 25 septembrie 2006, la adresa <http://www.interfax-religion.com> și în ziarul *Europaica* 106 (4.10.2006): <http://orthodoxeurope.org/>.

septembrie³⁰. După ce descrie în termeni pozitivi lucrările reuniunii desfășurate „într-o atmosferă amicală, pozitivă și constructivă”, ca un „înainte”, în deplină onestitate pe o temă dificilă cum este cea a tensiunii între sinodalitate și autoritate, amintește de incidentul final în termenii următori: „Chestiunea ridicată de episcopul Ilarion se referă la modul de înțelegere a ordinii tradiționale (*taxis*) între Bisericele Ortodoxe, unde Scaunul Constantinopolului se bucură de un primat de onoare. Chestiunea este inter-ortodoxă și nu constituie o temă de discuție între catolici și ortodocși. Partea catolică a declarat explicit că nu dorea să intervină într-o astfel de controversă internă”.

Replica Patriarhiei ecumenice a venit prin istoricul și canonistul grec Vlasion Phidos³¹, care a arătat că s-au dat interpretări personale și neîntemeiate atât sinodalității, cât și comuniunii canonice în Biserica din Răsărit după epoca conciliilor ecumenice. Profesorul a dovedit că Biserica Constantinopolului a convocat și după 787 o serie de sinoade cu caracter panortodox, precum cele din 879-880, 1117, 1156-1157, 1166-1170, 1341-1368, 1484, 1642, 1661 și 1872. Prin aceasta vrea să spună că instituția sinodală nu poate funcționa fără cea complementară a unui primat ecumenic cu drept de inițiativă, convocare și apel.

Episcopul Ilarion, într-un interviu acordat pe 4 iunie 2007 agenției *Interfax*³² a reafirmat poziția Patriarhiei Moscovei: „Respectăm patriarhul Constantinopolului ca primul în onoare, dar suntem împotriva considerării lui drept un „papă al Răsăritului”.

2.3. Documentul de la Ravenna (2007)

Cea de-a X-a Sesiune plenară a Comisiei Mixte Internaționale pentru Dialogul Teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă s-a desfășurat între 8–15 octombrie 2007 la Centrul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Ravenna. Sesiunea a fost co-prezidată de mitropolitul Ioannis Zizioulas al Pergamului (Patriarhia Ecumenică), de cardinalul Walter Kasper, președintele Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștine, și de cei doi secretari ai Comisiei: mitropolitul Ghennadios al Sasimei (Patriarhia Ecumenică) și monseniorul Eleuterio Fortino, subsecretar al Consiliului Pontifical pentru Unitate.

³⁰ Cf. <http://www.zenit.org/>.

³¹ Cf. Buletinul lunar de informare al Patriarhatului Ecumenic *Episkepsis* 671 (2.02.2007).

³² Interviul a fost preluat și de Buletinul *Europaica* 122 (4.06.2007): <http://orthodoxeurope.org/>.

În cadrul reuniunii grupului inter-ortodox, delegatul Patriarhiei Moscovei a prezentat hotărârea Bisericii sale de a se retrage de la reuniune din pricina prezenței delegației Bisericii Estoniei. Recunoscută în 1923 de Patriarhia Ecumenică ca Biserică autonomă, Biserica Ortodoxă din Estonia a fost trecută sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei după reintegrarea Estoniei de către Stalin în 1945 în Uniune Sovietică. În 1996, Patriarhia Ecumenică a reconfirmat printr-un nou *tomos* autonomia Bisericii Ortodoxe a Estoniei. Acest gest a fost interpretat de Patriarhia Moscovei ca o imixtiune abuzivă a Constantinopolului pe teritoriul ei canonic. Prin urmare, delegația Rusă părăsește sesiunea³³.

Comisia a dezbătut tema „Consecințele ecleziale și canonice ale naturii sacramentale a Bisericii. Comuniune eclezială, sinodalitate și autoritate în Biserică”, al cărui studiu a fost început la sesiunea anterioară de la Belgrad din 2006 pe baza textului preliminar elaborat de Comitetul mixt de coordonare de la Moscova din 1990. Documentul comun, elaborat după aceeași schemă, definește fundamentele sinodalității, precizându-se două accepțiuni ale acesteia: în sens strict, sinodalitatea se referă la adunarea episcopilor în exercițiul autorității și responsabilității, iar în sens larg, se referă la participarea responsabilă a fiecărui botezat la actualizarea comuniunii Bisericii prin participarea la cele trei funcții ale lui Cristos. Sinodalitatea este un reflex în viața Bisericii al misterului comuniunii Sfintei Treimi, în care ordinea (*taxis*) persoanelor nu înseamnă nici diminuarea, nici subordonarea lor. Prin urmare, nici ordinea canonică dintre Bisericile locale nu implică o inegalitate eclezială a lor. Atât sinodalitatea, cât și autoritatea Bisericii se actualizează la toate cele trei niveluri ale vieții Bisericii: local, regional, universal.

Documentul exprimă și un acord unanim cu privire la ordinea canonică a celor cinci Patriarhii, între care primul loc este ocupat de Biserica Romei, al cărui episcop este *protos* între patriarhi. Nu există însă un acord în ce privește interpretarea prerogativelor de *protos* ale episcopului Romei. Faptul decisiv însă este afirmarea în comun a principiului interdependenței reciproce la toate nivelurile între primat și sinodalitate: primatul trebuie privit în interiorul sinodalității, iar sinodalitatea în interiorul primatului. Asta înseamnă concret că trebuie să existe un *protos*, un *kephale*, adică un cap, la toate nivelurile: la nivel local, episcopul este *protos*-ul diecezei sale față de preoții și față de întregul popor al lui Dumnezeu; la nivel regional, mitropolitul este *protos*-ul față de episcopii din provincia sa;

³³ Cf. Buletinul *Europaica* 129 (15.10.2007): <http://orthodoxeurope.org/>.

la nivel universal episcopul de Roma este *protos*-ul față de multitudinea Bisericilor locale, în timp ce în Bisericile ortodoxe patriarhul ecumenic de Constantinopol ocupă un rol analog.

Dacă primatul la toate nivelurile este o practică întemeiată ferm în tradiția canonică a Bisericii, inclusiv la nivel universal ca realitate de fapt, există însă diferențe în înțelegerea privitoare atât la modul de exercitare, cât și la fundamentarea lui scripturistică și teologică. Prerogativele recunoscute *protos*-ului, întotdeauna în contextul sinodalității și al condițiilor epocilor istorice, la toate nivelurile, nu diminuează nici egalitatea sacramentală a fiecărui episcop, nici catolicitatea fiecărei Biserici locale.

În concluzia sa, documentul exprimă convingerea Comisiei, încrezătoare că reflecțiile prezentate în privința temei comuniunii ecleziale, a sinodalității și a autorității Bisericii să fie „un progres pozitiv și semnificativ în dialogul nostru” și „o bază solidă pentru discuția viitoare despre tema primatului la nivelul universal al Bisericii” (nr. 46).

Succesul reuniunii de la Ravenna este reprezentat în primul rând de documentul teologic comun adoptat. Textul final nu este o simplă armonizare exterioară sau o simplă juxtapunere a două tradiții divergente, ci este un progres real în aprofundarea misterului Bisericii prin îmbogățirea reciprocă asupra temelor sinodalității și primatului, constitutive pentru Biserică, care fiind dezvoltate izolat și neintegrat în Occident și în Orient, au dus la schismă și la imagini canonice ale Bisericii divergente.

În finalul sesiunii plenary s-a adoptat ca tema viitoarei sesiuni plenary a Comisiei să fie „Rolul episcopului Romei în comuniunea Bisericii în primul mileniu”. S-au stabilit apoi cele două subcomisii care să redacteze până în iunie 2008 două variante de text pe tema primatului episcopului Romei în mileniul I. Acestea aveau să fie reunite de către comitetul de coordonare al dialogului într-un nou document comun.

2.4. Spre un nou înțeles al sinodalității și al primatului

În sesiunea a XI-a a Comisiei Mixte Internaționale pentru Dialogul Teologic între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă, ce a avut loc între 17-23 octombrie 2009, în Cipru, s-a examinat proiectul de document elaborat de Comitetul de coordonare reunit la Creta între 27 septembrie și 4 octombrie, același an, ce reprezintă o lectură comună a faptelor istorice, un început de hermeneutică a datelor scripturistice și de examinare a diferitelor opțiuni teologice cu privire la problema primatului episcopului Romei.

În urma celei de-a XII-a sesiuni a Comisiei Mixte ce a avut loc la Viena, între 21-27.07.2010, teologii romano-catolici și ortodocși au raportat progrese promițătoare în ceea ce privește depășirea schismei din 1054 și realizarea comuniunii depline a celor două confesiuni³⁴.

Următorii patru ani au fost dedicați pregătirii unei schițe de document care să fie supus studiului membrilor comisiei în următoarea sesiune plenară, ce este stabilită pentru septembrie anul curent la Novi Sad în Serbia. Schița documentului a fost elaborată printr-un lung proces redacțional, care a cuprins înainte de toate o întâlnire a unui grup de redactare în iunie 2011 la Creta și apoi două reuniuni ale comitetului de coordonare a comisiei în noiembrie 2011 la Roma și în noiembrie 2012 la Paris.

Comisia Credință și Constituție a Consiliului Ecumenic al Bisericilor a publicat în 2013 studiul *Biserica pe calea unei viziuni comune*, care propune o viziune ecumenică despre natura, scopul și misiunea Bisericii. În acest studiu se citește următoarea declarație comună eclezialogică din punct de vedere ecumenic: „Sub conducerea Duhului Sfânt, toată Biserica este sinodală/conciliară, la toate nivelurile vieții ecleziale: local, regional și universal. În calitatea sinodalității sau a conciliarității se reflectă misterul vieții trinitare a lui Dumnezeu, iar structurile Bisericii exprimă această calitate cu scopul de a realiza viața comunității drept comuniune” (nr. 53).

Acest punct de vedere este împărtășit și de Comisia Teologică Internațională în documentul său *Sinodalitatea în viața și în misiunea Bisericii*. În text se afirmă cu bucurie că dialogul ecumenic a înaintat până acolo încât să se poată recunoaște în sinodalitate „o dimensiune revelatoare a naturii Bisericii”, convergând spre „noțiunea Bisericii drept *koinonia*, care se realizează în fiecare Biserică locală și în relația sa cu celelalte Biserici, prin structuri specifice și procese sinodale” (nr. 116).

2.5. Documentul de la Chieti (2016)

Cea de-a paisprezecea întâlnire a Comisiei mixte internaționale pentru dialog teologic între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică a avut loc în perioada 16-21 septembrie 2016 la Chieti. Cu excepția Patriarhiei Bulgariei, au fost reprezentate toate Bisericile Ortodoxe, și

³⁴ Cf. B. GROENDAHL, „Catholic, Orthodox report promising progress on unity” (24.09.2010): <http://ca.reuters.com/>.

anume: Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Alexandriei, Patriarhia Antiohiei, Patriarhia Ierusalimului, Patriarhia Moscovei, Patriarhia Sârbă, Patriarhia României, Patriarhia Georgiei, Biserica Ciprului, Biserica Greciei, Biserica Poloniei, Biserica Albaniei și Biserica Țărilor Cehe și Slovaciei. Au fost prezenți un număr egal de membri catolici (26), din diferite țări. Lucrările Comisiei au fost co-prezidate de cardinalul Kurt Koch, președintele Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor, și de arhiepiscopul ortodox Job Getcha, reprezentant al Patriarhatului ecumenic de Constantinopol, asistați fiind de co-secretarii mitropolitul Gennadios din Sasime (Patriarhia Ecumenică) și episcopul Andrea Palmieri (Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor).

Dezbaterea s-a axat pe semnificația și interdependența sinodalității și primatului în istoria Bisericii din primul mileniu în situațiile variate și schimbătoare din Est și Vest. Recunoscând diversitatea prezentă în istoria Bisericii, Comisia a recunoscut continuitatea principiilor teologice, canonice și liturgice care au constituit legătura de comuniune între Orient și Occident. Pornind de la această înțelegere comună, toți trebuie să reflecteze asupra modului în care sinodalitatea, primatul și interdependența lor pot fi concepute și exercitate astăzi și în viitor.

Chiar și după acest document este nevoie să fie clarificat ce înseamnă în mod precis acest primat și cum poate fi exercitat astăzi pentru a fi cu adevărat o slujire de comuniune între Biserici. Totuși, acest document deschide un drum, dar nu rezolvă în mod clar toate dificultățile.

În momentul actual comitetul de coordonare a Comisiei este angajat în studierea unui nou document, intitulat „Primat și sinodalitate în al doilea mileniu și astăzi”, al cărui proces de redactare a început în 2018.

2.6. Sinodalitatea în magisteriul Papei Francisc

Papa Francisc se exprimă puternic în favoarea promovării procedurilor sinodale în Biserica Catolică. El este convins că a urma cu fermitate calea sinodalității și a o aprofunda este „drumul pe care Dumnezeu îl așteaptă de la Biserica din al treilea mileniu”³⁵. Însă, în primul rând, Sfântul Părinte se preocupă nu atât de structuri și de instituții, cât de

³⁵ *Discurs pentru a 50-a aniversare a instituirii Sinodului Episcopilor*, 17 octombrie 2015.

dimensiunea spirituală a sinodalității, în care rolul Duhului Sfânt și ascultarea sa comună sunt de importanță fundamentală. Din acest accent spiritual puternic se înțelege și diferența dintre sinodalitate și parlamentarism democratic, pe care Papa Francisc o subliniază cu insistență:

[Sinodul] nu este un parlament, unde pentru a ajunge la un consens sau un acord comun se recurge la negociere, la înțelegere sau la compromisuri, însă unica metodă a sinodului este aceea de a se deschide la Duhul Sfânt, cu curaj apostolic, cu umilință evanghelică și cu rugăciune încrezătoare; pentru ca el să fie cel care ne conduce³⁶.

Pentru Papa Francisc este prioritar să se aprofundeze ideea de sinodalitate ca structură fundamentală și esențială a Bisericii catolice: „A fi Biserică înseamnă a fi comunitate care merge împreună. Nu este suficient a avea un sinod, trebuie să se fie sinod. Biserica are nevoie de o împărtășire internă intensă: dialog viu între păstori și între păstori și credincioși”³⁷.

Sinodalitatea nu se contrapune structurii ierarhice a Bisericii, ci mai degrabă sinodalitatea și ierarhia se cer și se promovează reciproc. Sinodalitatea, ca dimensiune constitutivă a Bisericii, ne oferă așadar „cadru interpretativ mai adecvat pentru a înțelege însăși slujirea ierarhică”, în sensul că „aceia care exercită autoritatea se numesc slujitori: deoarece, conform semnificației originare a cuvântului, sunt cei mai mici dintre toți”³⁸. Acest lucru este valabil mai ales și pentru însuși primatul petrin, care poate să aibă exprimarea sa cea mai clară într-o Biserică sinodală: „Papa nu este singur, mai presus de Biserică; ci înlăuntrul ei ca botezat între botezați și înlăuntrul Colegiului episcopal ca episcop între episcopi, numit în același timp – ca succesori al apostolului Petru – să conducă Biserica de Roma care prezidează în iubire toate Bisericile”³⁹.

Așadar este evidentă și dimensiunea ecumenică a sinodalității Bisericii. În acest sens, Papa Francisc afirmă că noi, catolicii, în dialogul cu frații ortodocși, avem oportunitatea de „a învăța ceva mai mult despre semnificația colegialității episcopale și despre experiența lor de sinodalitate”⁴⁰.

³⁶ *Introducere la Sinodul familiei*, 5 octombrie 2015.

³⁷ *Discurs adresat prelaților din Biserica greco-catolică ucraineană*, 5 iulie 2019.

³⁸ *Discurs pentru a 50-a aniversare a instituirii Sinodului Episcopilor*, 17 octombrie 2015.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Evangelii gaudium*, nr. 246.

CONCLUZIE

Biserica este darul de comuniune al lui Dumnezeu făcut omenirii rănite de păcat. Ea asumă și împlinește întreaga istorie a mântuirii, pe care o actualizează în toate timpurile pentru toți oamenii. În această perspectivă a universalității planului veșnic al lui Dumnezeu cu omul și a împlinirii sale depline în Biserica lui Dumnezeu, una, sfântă, catolică și apostolică, trebuie înțeleasă dimensiunea sinodală a Bisericii. Sinodalitatea în Biserică nu se exprimă doar prin sinoade și concilii, ci este o dimensiune ontologică a constituției Bisericii. Tot astfel și colegialitatea nu este doar o instituție cu caracter administrativ și de conducere în Biserică, ci reprezintă manifestarea comuniunii Bisericilor locale prin comuniunea ministerială a episcopilor lor inserați în *ephapax*-ul colegiului apostolic.

Sinodalitatea corespunde, mai întâi, naturii umane, de ființă dialogală ce se împlinește pe sine în relație cu ceilalți. Ea corespunde, apoi, naturii Bisericii, comuniune a oamenilor cu Dumnezeu și între ei prin Cristos în Duhul Sfânt.

Fiind o constantă a vieții Bisericii și principiu structural al ei, sinodalitatea și colegialitatea se actualizează la toate nivelele vieții ecleziale. La nivelul Bisericii locale, sinodalitatea se manifestă prin participarea complementară a tuturor celor botezați, adunați în jurul episcopului lor, la funcția sacerdotală, profetică și regală a lui Cristos. Sinaxa euharistică, care constituie Biserica, trupul mistic al lui Cristos în Duhul Sfânt, reprezintă astfel izvorul și culmea tuturor dinamismelor sinodale.

La nivelul Bisericii universale, sinodalitatea are ca fundament imanența între Biserica universală și Biserica locală. Ea se actualizează prin recunoașterea reciprocă a Bisericilor locale în comuniune cu Biserica Romei și prin inserarea lor în unica Euharistie și în *ephapax*-ul Bisericii Rusaliilor. Colegialitatea episcopilor se manifestă în relația de comuniune între ei și cu colegiul apostolic.

Se observă că la toate nivelurile vieții Bisericii, principiul sinodalității și al colegialității este întotdeauna completat de cel al primatului. Deși distincte, cele două principii nu pot fi despărțite *de facto* în viața Bisericii. Pe de-o parte, oriunde este prezentă sinodalitatea este prezent și principiul primatului. Pe de alta, orice manifestare a unui primat nu își găsește justificarea decât în cadrul ecleziologic al sinodalității.

Întrucât de-a lungul timpului, cele două principii al sinodalității și cel al primatului au căpătat diferite forme de actualizare în Occident și în Orient, fiind influențate de contextul cultural, social, politic și religios, astăzi dialogul ecumenic se dovedește a fi deosebit de rodnic, apropiind cele două tradiții în vederea unei îmbogățiri reciproce. Pe de-o parte, Biserica Catolică consideră necesar să își dezvolte mai intens în viața și în structurile sale dimensiunea sinodală a Bisericii. Pe de altă parte, se poate aștepta pe bună dreptate de la Bisericile ortodoxe recunoașterea faptului că un primat și la nivelul universal al Bisericii este nu numai posibil și legitim din punct de vedere teologic, ci și necesar: însăși situația relațiilor intra-ortodoxe determină să se reflecteze asupra unei slujiri a unității la nivel universal și că acest lucru nu este deloc în contrast cu ecleziologia ortodoxă, ci este compatibilă cu ea.

Modalitățile de actualizare ale sinodalității și ale colegialității la toate nivelurile vieții Bisericii rămâne în continuare o temă deschisă și mereu de actualitate pe drumul convertirii continue a poporului lui Dumnezeu. Tradiția sinodală a creștinismului cuprinde un patrimoniu bogat care ar trebui să fie revitalizat. Este un semn elocvent decizia luată de Papa Francisc de a dedica adunarea generală ordinară a Sinodului Episcopilor din 2022 tocmai temei sinodalității: „Pentru o Biserică sinodală: comuniune, participare și misiune”.

BIBLIOGRAFIE

- AFANASIEF N., „L' Église qui préside dans l'Amour”, în J. MEYENDORFF – N. KOULOMZINE – A. SCHMEMANN, ed., *La primauté de Pierre dans l'Église orthodoxe*, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel 1960, 7-64; trad., „The Church which presides in love”, în *The Primacy of Peter. Essays in Ecclesiology and the Early Church*, The Faith Press, Londra 1963, 57-110.
- BISHWENDE A.R., *Pour une ecclésiologie trinitaire dans la postmodernité et la mondialisation, II: De la déconstruction à la réception de Vatican II*, L'Harmattan, Paris 2008.
- BORDEIANU R., „Filled with the Trinity. The contribution of Dumitru Staniloae's Ecclesiology to Ecumenism and Society”, *Journal of Eastern Christian Studies* 62 (2010) 55-85.
- CIPRIAN DE CARTAGINA, *Epistolae* 66.
- COMISIA CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE, *Biserica pe calea unei viziuni comune*, 7 martie 2013.
- COMISIA MIXTĂ INTERNAȚIONALĂ PENTRU DIALOGUL TEOLOGIC ÎNTRE BISERICA CATOLICĂ ȘI BISERICA ORTODOXĂ, „Sinodalitate și Primat în Primul Mileniu. Spre o înțelegere comună în slujirea adusă unității Bisericii”, Chieti (Italia), 2016.
- COMISIA TEOLOGICĂ INTERNAȚIONALĂ, *La sinodalità nella vita e nella missione della Chiesa*, 2 martie 2018.
- CONGAR Y., „Ecclesia de Trinitate”, *Irénikon* 14 (1937) 131-146.
- , „De la communion des Églises à une ecclésiologie de l'Église universelle”, în Y. CONGAR – B.D. DUPUY, ed., *L'Épiscopat et l'Église Universelle*, Paris, 1962, 227-260.
- CONGREGAȚIA PENTRU DOCTRINA CREDINȚEI, *Scrisoarea despre unele aspecte ale Bisericii înțeleasă ca și comuniune Communionis notio* (28.05.1992).
- CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU PROMOVAREA UNITĂȚII CREȘTINILOR, *Sinodalità e Primato nel Primo Millennio. Verso una comune comprensione nel servizio all'unità della Chiesa*, Chieti (Italia), 21 settembre 2016.
- DE CHAIGNON F., „Église et Trinité selon Vatican II”, *Communio* 5-6 (1999) 65-77.
- DE LUBAC H., *Corpus Mysticum. L'Eucharistie et l'Église au moyen age*, Aubier, Paris 1949².
- , *Les Eglises particulières dans l'Eglise universelle*, Aubier, Paris 1971.

- FLANAGAN B., „Tillard: Communion and Synod”, în A. MELLONI – S. SCATENA, ed., *Synod and Synodality. Theology, History, Canon Law and Ecumenism in new contact International Colloquium Bruges 2003*, Lit Verlag, Münster 2005, 61-74.
- GROENDAHL B., „Catholic, Orthodox report promising progress on unity” (24.09.2010): <http://ca.reuters.com/>.
- IACOBUȚ D., „Osmoza dintre Biserică și Euharistie în ecleziologia lui Jean Marie Roger Tillard”, *Dialog teologic* 22 (2008) 119-142.
- , *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione: liturgia ed ecclesiologia in Jean-Marie Roger Tillard*, Sapientia, Iași 2013.
- IOAN CRISOSTOMUL, *In Sanctam Pentecostem*, homilia 1.
- IRINEU, *Adversus haereses* 4, 18, 3: PG 7, 431-1224.
- KARIATLIS P., „The exercise of primacy in the Church: an Orthodox theological perspective”, *Phronema* 1 (2011) 27-47.
- LUPU Ș., *La sinodalità e/o conciliarità, espressione dell'unità e della cattolicità della Chiesa in Dumitru Stăniloae (1903-1993)*, (Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Theologiae Pontificiae Universitatis Gregoriana), Roma 1999.
- , „Sinodalitatea și/sau conciliaritatea. Expresie a unității și catolicității Bisericii”, *Dialog Teologic* 9 (2001) 59-84.
- , „Ființa Bisericii la teologul ortodox Dumitru Stăniloae”, *Dialog teologic* 10 (2002) 29-73.
- MEYENDORFF J., „Saint Pierre, sa primauté et sa succession dans la théologie orthodoxe”, în N. AFANASIEF – N. KOULOMZINE – A. SCHMEMANN, ed., *La primauté de Pierre dans l'Église orthodoxe*, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel 1960, 91-115.
- SCHMEMANN A., „La notion de primauté dans l'ecclésiologie orthodoxe”, în N. AFANASIEF – N. KOULOMZINE – J. MEYENDORFF, ed., *La primauté de Pierre dans l'Église orthodoxe*, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel 1960, 117-150.
- STĂNILOAE D., „Sinteză ecleziologică”, *Studii Teologice* 7 (1955) 262-284.
- , „Autoritatea Bisericii”, *Studii Teologice* 16 (1964) 183-215.
- , „Biserica universală și sobornicească”, *Ortodoxia* 18 (1966) 167-198.
- , „Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox”, *Ortodoxia* 19 (1967) 494-540.
- , „Sfântul Duh și sobornicitatea Bisericii”, *Ortodoxia* 19 (1967) 32-48.
- , „Iconomia dumnezeiască”, *Ortodoxia* 21 (1969) 3-24.
- , „Temeiurile teologice ale ierarhiei și ale sinodalității”, *Studii Teologice* 22 (1970) 165-178.

- STĂNILOAE D., „Sobornicitate deschisă”, *Ortodoxia* 23 (1971) 165-180.
- , „Natura sinodicității”, *Studii Teologice* 29 (1977) 605-614.
- , *Theology and the Church*, St. Vladimir’s Seminary Press, Crestwood 1980.
- , *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Omniscop, Craiova 1993.
- TILLARD J.-M. R., „Koinonia”, *Dictionnaire de Spiritualité* VIII, Beauchesne, Paris 1974, 1758-1769.
- , „Ministère ordonné et Sacerdoce du Christ”, *Irénikon* 49 (1976) 147-166.
- , „L’Église de Dieu est une communion”, *Irénikon* 53 (1980) 451-468.
- , *L’Évêque de Rome*, Cerf, Paris 1982; trad. it., *Il Vescovo di Roma*, Queriniana, Brescia 1982.
- , „Les sacrements de l’Église”, în B. LAURET - F. REFOULÉ, ed., *Initiation à la pratique de la théologie*, III, Cerf, Paris 1983, 385-466; trad. it., „I sacramenti della Chiesa”, în *Iniziazione alla pratica della Teologia*, III, Queriniana, Brescia 1986, 397-482.
- , „Tradizione e autorità nella chiesa”, *Il Regno* 7 (1984), 224-229.
- , „L’Eglise de Dieu dans le dessein de Dieu”, *Irénikon* 58 (1985) 21-60.
- , *Église d’Églises: l’ecclésiologie de communion*, Cerf, Paris 1987; trad. it., *Chiesa di Chiese. L’ecclésiologia di comunione*, Queriniana, Brescia 1989.
- , „Le local et l’universel dans l’Église de Dieu”, *Proche-Orient Chrétien* 37 (1987) 225-235.
- , „L’Universel et le local. Réflexion sur l’Église universelle et Églises locales”, *Irénikon* 60 (1987) 483-494.
- , „L’Universel et le local. Réflexion sur l’Église universelle et Églises locales”, *Irénikon* 61 (1988) 22-40.
- , „Esprit, réconciliation, Église”, în E. CASTRO, ed., *Le vent de l’Esprit. Réflexions sur le Thème de Canberra*, Geneva, WCC Publications, 1990, 85-102.
- , „Rome dans la communion des Églises locales”, *Nicolaus* 18 (1991) 117-139.
- , *Chair de l’Église, chair du Christ. Aux sources de l’ecclésiologie de communion*, Cerf, Paris 1992; trad. it., *Carne della Chiesa, carne di Cristo. Alle sorgenti dell’ecclésiologia di comunione*, Qiqajon, Magnano 2006.
- , „Dialogue autour d’une thèse sur „Le primat de l’évêque de Rome””, *Cristianesimo nella storia* 13 (1992) 191-200.
- , „La catholicité de l’Église locale”, *Revista Catalana de Teologia* 18 (1993) 205-215.
- , „Église catholique où Église universelle?”, *Cristianesimo nella storia* 16 (1995) 341-359.
- , *L’Église locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Cerf, Paris 1995.

- ZIZIOULAS J., *Eucharist, Bishop, Church. The Unity of the Church in the Divine Eucharist and the Bishop During the First Three Centuries*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline 2001.
- , *Communion and Otherness. Further Studies in Personhood and the Church*, Paul McPartlan, London and New York 2006.

<http://orthodoxeurope.org/>.

<http://www.interfax-religion.com>

<http://www.zenit.org/>.